

Symbolica Dianae Ephesiae statua ... exposita / [Claude-François Menestrier].

Contributors

Menestrier, Claude-François, 1631-1705.

Publication/Creation

Rome : Mascardi, 1657.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/rj7sp5g2>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

36401/B

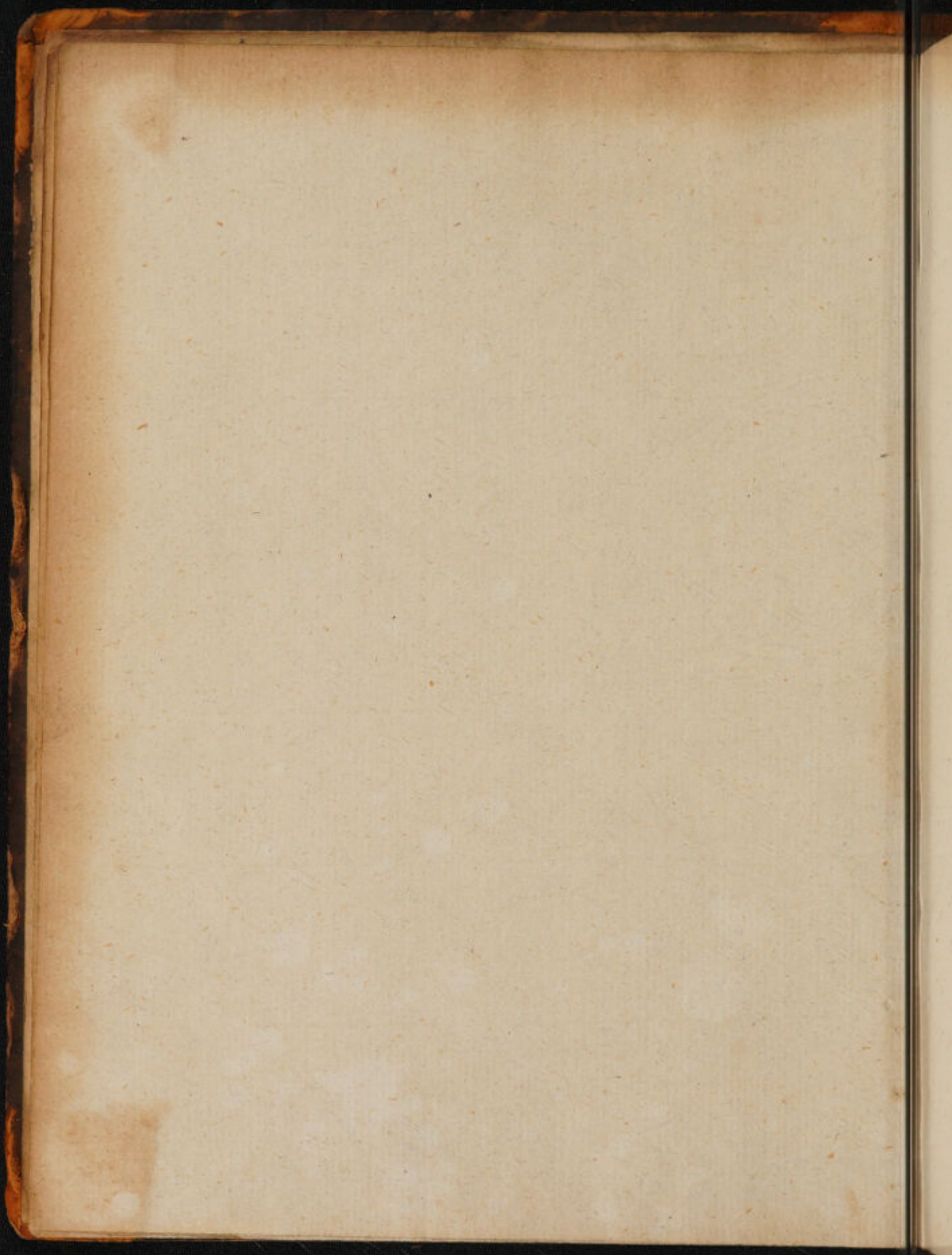
PENESTRER, C. F.

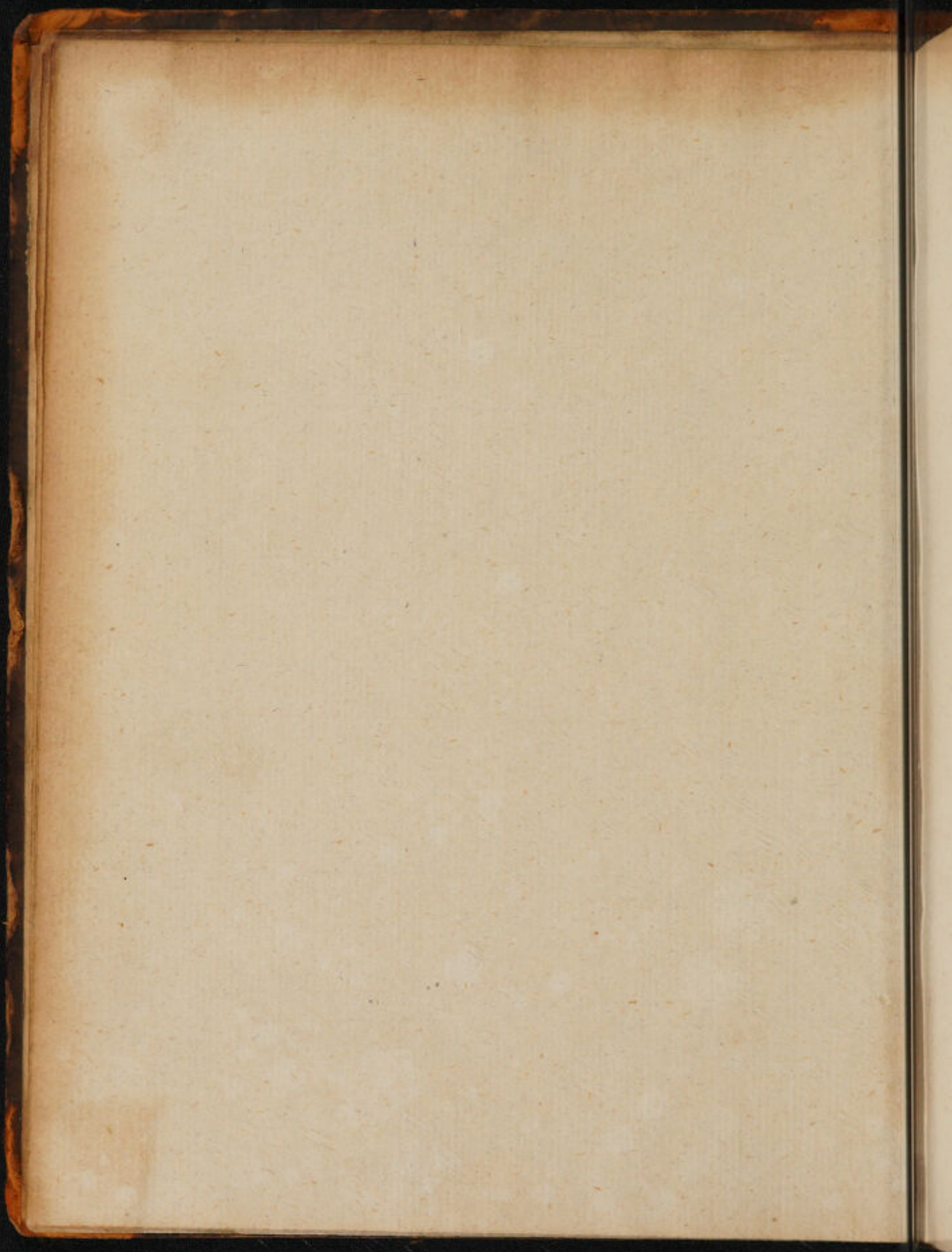
H. M. Buchanan

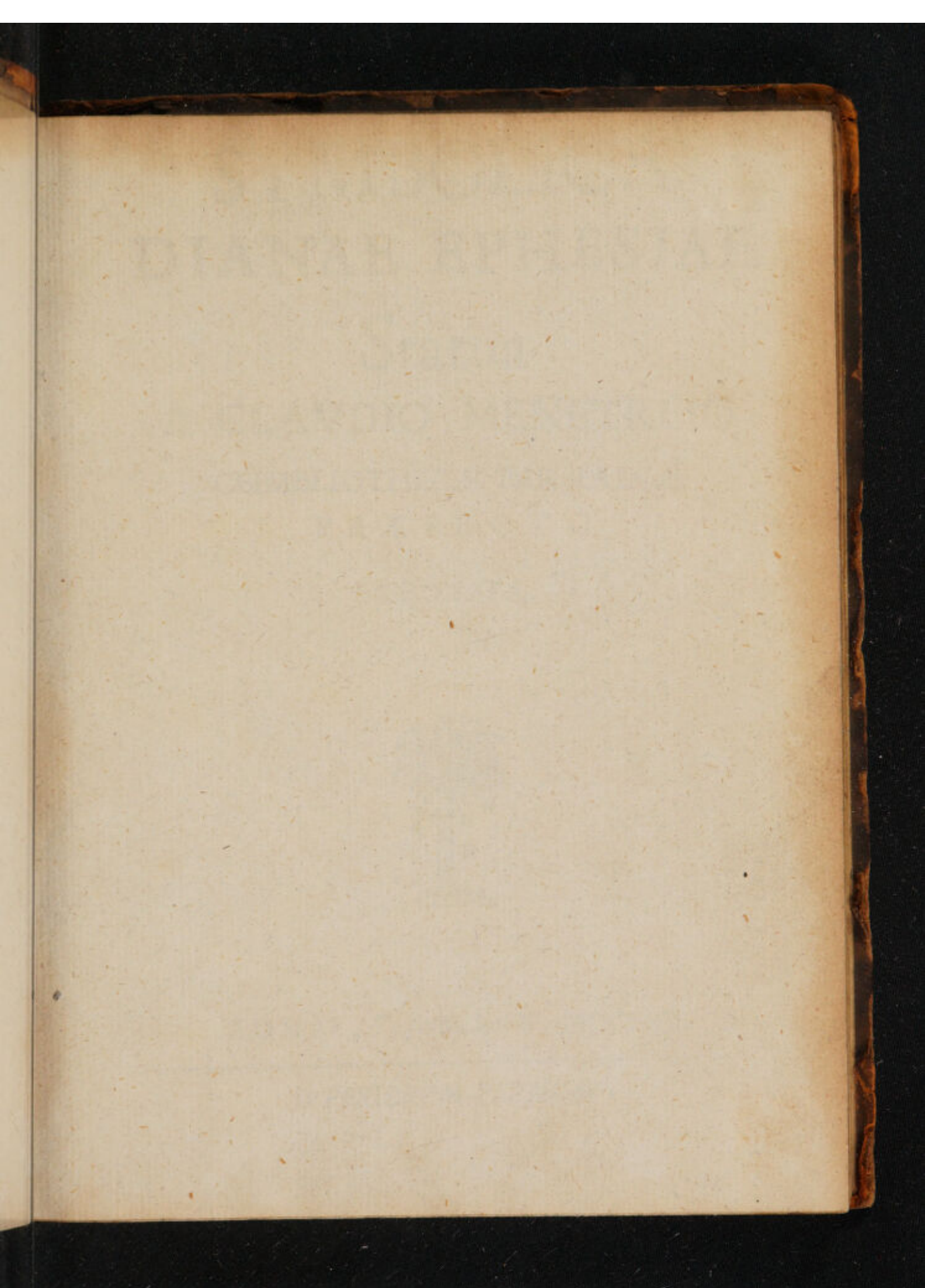
12 E 2685

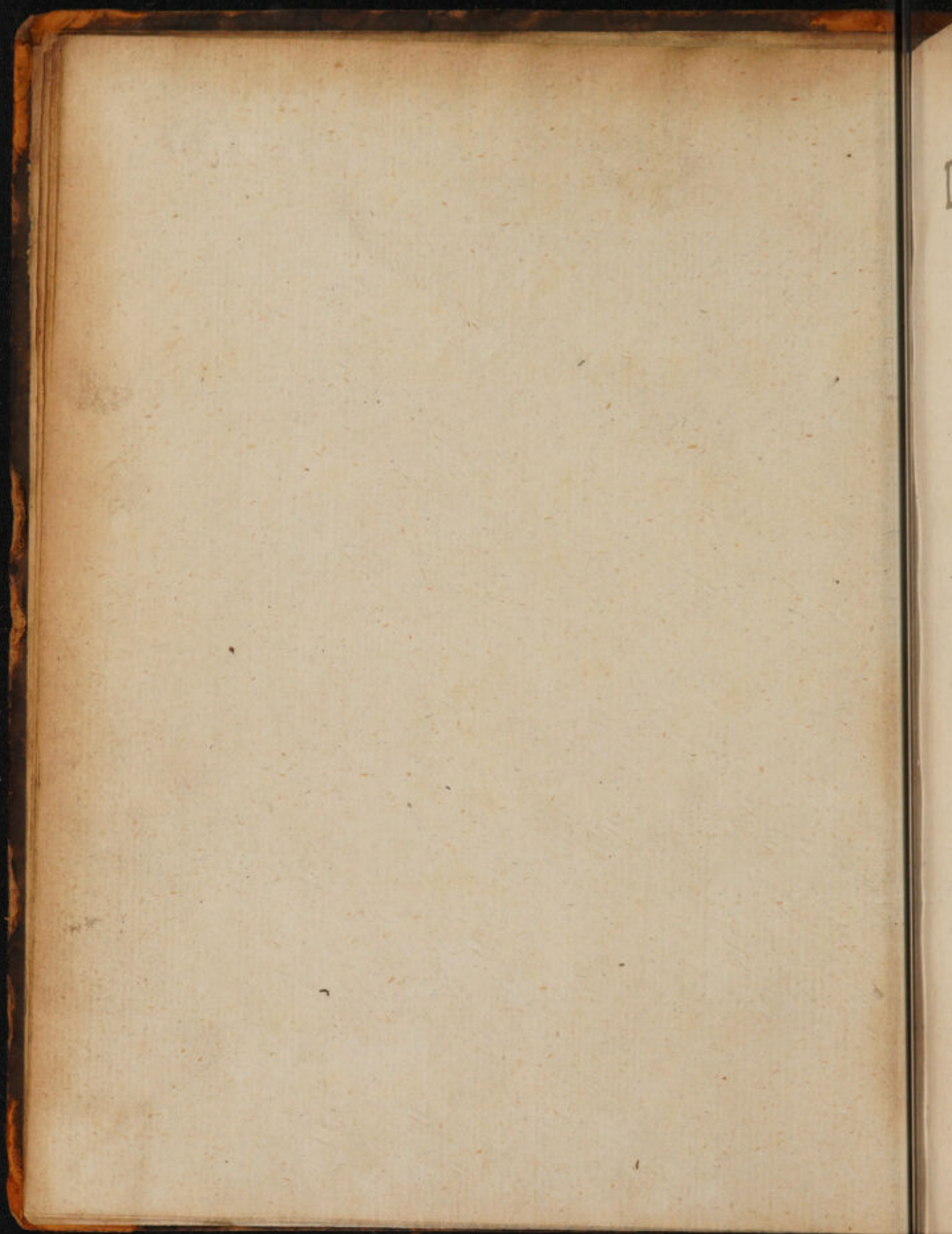
un. 10. 101

E/L

72
8
SYMBOLICA
DIANAE EPHESIAE

Statua

A CLAVDIO MENETREIO

CEIMELIOTHECÆ BARBERINÆ

P R Æ F E C T O

EXPOSITA.

ROMAE, Typis Mascardi, MDCLVII.

SVPERIORVM PERMISSV.

SYMBOLICA
DIANA EPHESIAE

STATUS

A CLAUDIO MENEREIO

2685

PERFECTO

EXPOSITA.

PERFECTUM PERMISSUM.

EMINENT.^{MO} ET REVER.^{MO}
PRINCIPI
FRANCISCO
BARBERINO CARD.

FEDERICVS V BALDINVS.

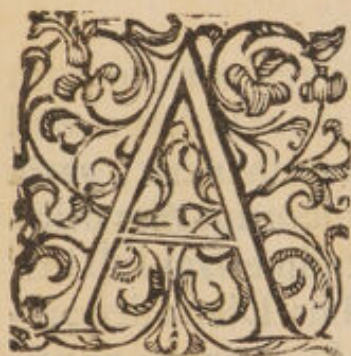

NON vereor, Domine,
vt hilari vultu excipia-
tur a te quem tibi offe-
ro libellum: tuus enim
est iure patrociniij; nam
Cl. Menetreius eum re-
liquit posthumum ingenij sui partum.
Qua ergo pietate auctorem olim foue-
bas, & hunc fouebis certo scio; cum
Claudium ipsum, quem tu plurimum
amabas, ab obliuione in hominum me-
moriam sis euocaturus. Etenim si præ-
clare consultum est, vt eius qui sacrile-
ga

ga gloriæ cupidine actus Dianæ Ephe-
siæ templum incendit, nomen abolere-
tur: merito illius per vniuersum terra-
rum orbem celebrabitur industria, qui
pio aduersus omnem antiquitatem,
studio eandem Dianam instaurare con-
tendit.

SYMBOLICA
DIANAÆ EPHESIAE
STATVA
EXPOSITA.

EGYPTIORVM genti antiquissimæ, externæque eruditionis contemptrici moris fuit, vt quæ in superiori inferioriq; recondita erant natura, ea solis Sacerdotibus primæque notæ viris reuelaret. Indignum scilicet existimabat ea profanis & imperitis hominibus communicari, ne in vulgus edita arcanorum religiosa maiestas euilesceret. Ipsi itaque Hierophantæ, rerum naturam hieroglyphicis notis adumbrabant, ipsarumque adeò rerum effigies pro dijs consecrabant: & Mercurio quidem Hermas, Soli litteratos Obeliscos, Naturæ principis & mundum administrantis imagines, offerebant. Eius disciplinæ sectatorem fuisse conijcio primum Ephesinæ Dianæ vel inuentorem, vel sculptorem. certè tot illi adaptauit Symbola, vt arcanum & grande aliquid sub ijs intelligi voluerit. Ego in illis communis rerum parentis, & conseruatricis Naturæ

A

typum

typum agnouerim . quod & omnis Symbolorum series ostendit , & mellifluæ potissimum Apes indicant : quas benigno salutarique eius numini frequenter adscripsit antiquitas . Verum vt commodius hæc a me Sparta illustretur , quatuor Ephesini simulacri apographa proponam quæ Romæ visuntur . Priora quidem duo , expressa sunt ex marmoreis signis longe elegantissimis ; quæ in celebri reconditæ vetustatis penu extant apud Eminentissimos Franciscum & Antonium Cardinales Barberinos , principes non minus huiusmodi elegantiarum amore & studiorum patrocinio , quam sanguine & dignitate coniunctos . Tertium in ædibus Scipionis Lanceloti , Lauri Marchionis : vltimum apud Vincetium Iustinianum Bassani Marchionem asseruatur .

Portentosum planè atque ab omni veterum deorum cultu , & ornatu alienum hoc simulacrum videtur . Sed qui penitus omnia eius symbola examinauerit , varia sub ijs mysteria reconditæ illius priscorum Ægyptiorum sapientiæ latere deprehendet . quin etiam sub istis diuersorum animantium figuris quibus Diana decoratur , aliqua Pythagoreorum placita & dogmata contineri animaduertet : qui Lunam circumquaque ad instar terræ quam nos incolimus , grandioribus habitari animalibus , & pulchrioribus consitam plantis arbitrati sunt . Et hanc quidem ipsorum doctrinam , haud temerè referamus ad varia hæc symbola , quibus Diana nostra (quæ ipsissima Luna est) exornatur : cuius totum fermè corpus non modò diuersis animalium , verùm etiam fructuum generibus vestitum conspiciamus .

apud Card. Barberinum.

Illustration of a Peloponnesian vase, showing the body, neck, and base.

apud Card. Ant. Barberinum

Faint, illegible text at the bottom of the page, possibly a title or caption.

Apud Marchionem Lancelotum

Apud March. Vinc. Iustinianum

Good March New Year

DIANÆ EPHESIÆ VARIA NOMINA.

Comuni & recepto indigitamento hæc Symbolica figura APTEMIC ΕΦΕCΙΩΝ, id est, DIANA EPHESIORVM dicebatur, quamvis sub hac effigie apud remotissimas etiam gentes coleretur. Certè Pausanias inter alios auctor est, varijs in locis Dianam Ephesiam summo in honore fuisse habitam. Nonnullis tamen alijs etiam titulis fuisse insignitam ex veterum monumentis observabis. Ac in primis Opin. denominatam apud Macrobiū Saturn. lib. 5. cap. 22. reperies. Is etenim ex Alexandro Ætolo refert, Ephesios dedicato augustissimo templo Dianæ celebrioribus Musarum alumnis præmia amplissima constituisse, ut in Deæ laudem carmina diuersa componerent. in hisce peculiari encomio à quodam vate Opin dictam fuisse Dianam commemorat hoc versu :

Ἵμνῆσαι Τεχέων εὐπριν βλητῆραν οἷσ' ὦν.

Vt celebrem iaculis ornarent laudibus Opin.

Verum enim verò præ cæteris præconijs quibus decorabatur, acceptus illi fuit ac peculiaris Magnæ Dianæ titulus: cuius rei præter profanos auctores testem etiam locupletissimum habemus S. Lucam in act. Apostol. cap. 19. qui Dianam Magnam à Demetrio quodam sedizioso ciue cognominatam pronunciat. eo fortassis quod Ephesij Dianæ numen potentia cæteris Dijs antecellere crederent: vel fortè ob celebritatem augustissimi ipsius templi; aut quia inter Magnos Deos (ut scriptores vetusti referunt) numerabatur. Hoc ipsum diuinus ille Plato de Diana etiam (ut reliquos taceam qui veterum deorum Theogonias contexuerunt) calculo suo confirmavit, dum Solem & Lunam Magnos deos nuncupavit. Diana demum hæc nostra appositè à Diuo

Hic-

Hieronymo in Epist. Paul. ad Ephesios Polymamma, denominatur, quem audire, si lubet, licet; venuste statuatam nostram hoc modo depingentem: *Dianam Multimammiam colebant Ephesij, non hanc venatricem, quæ arcum tenet, atquæ succincta est, sed illam Multimammiam, quam Greci πολύμασον vocant, ut scilicet ex ipsa quoque effigie mentirentur, omnium eam bestiarum & viuentium esse nutricem.*

A Minucio item Felice in Octauio: *Multimammia etiam Diana Ephesia depingitur.* Obijcere autem posset aliquis Macrobij auctoritate fultus, *Isidis potius hanc esse, quam Dianæ effigiem; apud quem hæc habentur: Isis cuncta religione celebratur, quæ est vel terra, vel natura rerum subiacens Soli. Hinc est, quod continuatis vberibus, corpus Deæ omne densetur: quia vel terra, vel rerum naturæ halitu nutritur vniuersitas.* Et hanc Macrobij descriptionem firmare videntur gemmæ non paucae aliaquæ veterum monumenta: in quibus Isis eadem forma quâ hic à Macrobio describitur, expressa est. Quo etiam schemate Canopum suum fingeant prisci illi Ægyptiorum mythologi, non apposita tamen mammarum multitudine. At nostra Diana ab Iside Ægyptia differt quidem forma aliquantulum, non autem numine, quia nullo prorsus discrimine inter se distant. Nam Diana Ephesia turritum coronamentum, & varia animantium emblemata expressa habet: *Isidis vero Phariæ tempora, cingunt vulturis, aut accipitris exuuiæ, cum orbe patulo; reliquum autem corpus hieroglyphicis notis insignitum (vel ut cum Apuleio loquar) miris extrinsecus simulacris Ægyptiorum effigiatum conspiciebatur.* cuius ectypum maioris notitiæ gratia ex annulari gemmâ desumptum hic subijcio.

Sed de Iside hoc adijciam : nusquam ceruos eius obsequio à priscis illis Ægyptijs destinatos fuisse . Id ex omnibus Ægyptiorum monumentis obseruare liquet , in quibus ceruos appictos nusquam reperiēs . Præterea Aristoteles hist. animal. lib. 8. cap. 28. & Plinius lib. 8. cap. 33. memoriæ prodiderunt, Africam primis illis seculis ceruos non tulisse . atqui de more rituquē priscæ illius gentis nulla animalia exotica dijs patrijs consecrabantur. Dianam verò hanc nostram ceruis tanquam indiuiduis comitibus semper circumstipatam videmus. Mystica tamen hæc simulacri emblemata nobis ansam conijciendi abundè subministrare possunt Ephesios Ægyptiorum disciplinas, & instituta præ oculis habuisse , dum tam varijs symbolis Dianæ statuam adornarunt. Verum vt augustior patrij numinis maiestas redderetur, non solum quæ præcipua erant Isidis attributa , sed etiam Magnæ Matris , seu Cybeles Phrygiæ muralem coronam , Cereris Eleusinae boues & fruges , Dianæ Siculae ceruos, & rosas mutuati, nouum Naturæ numen sub Dianæ indigitamento composuerunt, vnico simulacro omnium prædictarum virtutes, & proprietates coniungentes . Non enim varij sacrorum ri-

B

tus,

tus, vel formæ deorum diuersæ apud priscos efficiebant, vt ipsa numina re differrent; quod multis rationibus Macrobius, Satur. lib.2. Phurnutus, alijque Mythologi euincere contendunt, qui omnes Deos ad vnicum Solis numen reuocant. Apuleius quoque Isin., Deum Matrem, Mineruam, Iunonem, Dianam, Cere-rem, Venerem, Proserpinam, Hecaten vnã eandemq; esse prædicat: diuersis tamen nominibus celebratam, ac multiplici specie à varijs gentibus cultam. Quod & ex diuersis argumentis in nostro hoc Dianæ signo expressis ostendere conabimur. Sed antequam rem ipsam aggrediar: duo antiqua Ephesiorum numismata propono, in quibus eadem prorsus effigie Diana Ephesia expressa visitur.

In anteriori orbe primi nummi Traiani effigies, & huiusmodi est inscriptio: AYT. KAIC. TPAIAN. CEB. alter verò, quem tanquam succenturiatum testem adduxi; exhibet in antica parte, Marci Aurelij imaginem, cum his litteris: AYT. KAIC. M. AYP. ANTΩNEINOC. CEB. cuius delineandi potestatem mihi fecere Brutus & Franciscus Gotifredi fratres, vnanimis in conquirendis, & asseruandis veteribus monumentis. Nonnulla

nulla etiam alia numismata eadem specie ab Ephesijs conflata, ab Huberto Goltzio, Guillelmo du Choul, Fulvio Ursino, Adolpho Occone, alijsque in lucem sunt edita. His breuiter de nominibus, dequæ Dianæ forma præmissis, nunc ex qua materia simulacra ista Ephesij effinxerint despiciamus.

STATVÆ MATERIES.

EX duobus Ephesiorum nummis prolatis titulisque adiectis, hanc nostram statuam genuinam antiquæ illius Ephesiæ Dianæ speciem referre certissimè constat. Quanta verò arte & diligentia horum signorum opifices genuinam similitudinem ipsius Ephesini simulacri accurate exprimere allaborarint, præter varia symbola affabre cælata, diuersus etiam ille marmorum color, ex quo hæc Dianæ signa compacta sunt, nullo negotio demonstrat: cum ad illius imitationem vniuersum pectus ex marmore candido; vultum autem, manusque & pedes insititios ex lapide Lydio nigerri-
mo eos composuisse & efformasse videamus. Peruetustum enim ac celebre illud simulacrum Dianæ ex ebe-
no fuisse dolatum maxima veterum Scriptorum turba Plinio referente prodidit: idemque asserit Iornandes in rebus Geticis. Hoc autem non nouum inusitatumque fuisse priori æuo Pausanias in Arcadicis haud obscure ostendit: apud quem simulacrum Dianæ Limnatidis ex ebe-
no fabrefactum reperitur. At Vitruuius lib.2. c.11. contra sentire videtur, dum templi Ephesini signum, nec non lacunaria ex cedro facta fuisse commemorat. Alij verò vitigineum fuisse prædicant: inter quos Mucianus Consul apud Plinium habetur, qui se illud proximè spectasse dicebat. Sed hoc morosioribus exami-

nandum relinquo . Vt ut sit, probabili coniectura assequi licet, Deæ membra prominentia vel ex nigra quadam materia composita, aut fusco aliquo colore obducta fuisse, & coniecturam meam iuuant non pauca, Dianæ Ephesiæ marmorea signa, quæ Romæ extant, cum facie, manibus, & pedibus ex lapide nigerrimo insertis. & hæc quidem opera eodem fermè schemate quo hæc nostra efficta.

Nunc ut ad incepta me referam, vetustissimos illos Dianæ mysteriorum interpretes, ex primogenio gentium instituto totū Deæ corpus ex ebena potius quam alio quouis ligno efformasse, non equidem temerè conijcio, cum hoc genus ligni præ cæteris alijs, naturæ Lunaris sideris maxime congruere videatur. Nam per atrum & suboscuro ebena colorem noctis opacæ tenebras (quod proprium est Lunæ, seu Dianæ tempus) conuenienter illi Mythologi designare potuerunt. Hæc etenim Græcis *Νυκτίδεσμος*, *Εννοχία*, & *Μυστήρ*; Latinis, noctiluca, noctiuaga, Dea noctium & noctiū sidus passim dicitur: Cumq; constet, (ut supra ex D. Hieronymo referebamus,) Naturam rerum omnium parentem sub hoc simulacro ab Ephesijs fuisse cultam; sic & ipsa nox apud vetustissimos Poëtas ut apud Orpheum (in noctis suffimento) rerum cunctarum parens habetur? quin chaos & tenebræ prima rerum exordia esse dicuntur. Non ineptè igitur ex huius disciplinæ fonte, ebena lignum electum fuit ab Ephesijs mystis ad nocturnum Lunæ tempus designandum, & Symbolicum naturæ simulacrum fingendum: cum eius vestigia, caliginosa etiam sapientioribus semper fuerint, eiusq; virtus perspectu cognituque difficillima. Cereri autem, quam à Diana non abhorreere mox ostendam) ater etiam color gratus, acceptusquè fuit; Vnde & initia
eius

eius ex prisco Eleusiniorum ritu, nocturno tempore potissimum peragebantur; eiusque Sacerdotibus sancitum erat, ne alia veste quàm nigra vterentur. Et apud Phigalenses Ceres cognomento nigra peculiari studio colebatur, prout Pausan. in Arcad. observauit. Addatur insuper ebeni lignum putredini, corruptionique minime obnoxium esse, vt Theophrastus in histor. Plant. & Plinius lib. 16. cap. 4. annotarunt. Propterea hæc arbor inter æternas numerabatur. Æternitas verò in nummis Faustinae Iunioris, Lunam pro Symbolo sortita est. Quas ob causas proculdubio Luna, seu Natura, ebeni lignum tamquam proprium & peculiare expetit.

Sed iam vetustissimæ illius Statuæ incunabula perscrutemur. Hanc non humana arte expolitam sed cælo diuinitus missam Ephesij tam aroger quam falso prædicabant. Ad quod vetus quidam Poëta Græcus alludens, celebritatem templi Ephesini, famam simulacri Dianæ, ipsiusque ciuitatis gloriam eleganti epigrammate celebrauit.

Τίς ποτ' ἄπ' ἐλύμποιο μετέγαγε Παρθενεῶνα,

Τὸν πάρος ἐρανοῖς ἐμβευῶτα δόμοις

Ες πόλιν Ἀνδρόκλειο, δοῶν βασίλειαν Ἰώνων

Τὰ δ' ὁρῶ, καὶ Μέσαις ἀπὸ πλάτας ἔφεσον;

Ἡρὰ σὺ φιλαμύρα τίτυκ' ὅνε μέζον ὀλύμπῳ.

Τὰν ἔροφ' ἐν ταυδοῖ τ' σὺν ἑδάθαλαμον.

Quis tulit è cælo sublimen Partheneonem

Qui fuerat superis cognitus ante Deis?

Moenia ubi Androcli, imperiumque existit Ionum,

In claram Musis, militiaque Ephesum.

An quia grata magis cælo tibi terra sit altrix.

Percipis hic thalamum esse Diana tuum.

Sed missis fabulis, simulacrum illud potius ab Amazoni-

zonibus positum dixerim : cùm Ephesini templi constructio ijsdem à Dionysio Periegete tribuatur .

Παρ' ῥαλίῳ Εἴρεσον, μεγάλην πόλιν ἰοχεαίρης,
Εἴν' ἄα θεῇ ποτὲ νηὸν Ἀμαζονίδες τέτυχοντο,
Πρέμνω ἐνὶ Πτελέης .

*Maritimam Ephesium magnam urbem Dianæ,
Vbi Deæ ædem quondam Amazonides struxerunt
In trunco stipite ulmi .*

Vero autem propius sit, Amazones simulacrum Dianæ vouisse , vt sacram ædem ei dedicarent . fauet Callimachus himn. in Dianam .

Σοὶ καὶ Ἀμαζονίδες πόλεμ' ἐπαυμήτ' εἰσαι
Εἴν' ποτὲ παρ' ῥαλίῃ Εἴρεσ' βρέτας ἰδρύσαντο,
Φηγῶ ὑπὸ πρέμνω .

*Tibi etiam Amazones belli affectatrices
Olim in littore Ephesi statuam posuerunt,
Fagino sub trunco .*

Illud Mirum , eiusmodi simulacrum intactum illæsumque remansisse , nec fuisse mutatum ipso Deæ templo septies restituto, vt Plinius lib. 16. cap. 40. testatum reliquit . Porro eadem planè symmetria ac forma, qua reliquas Deorum imagines , primitus formatum fuisse hoc simulacrum crediderim . Sed deinde Ephesiorum hieromystæ gloriæ patrij numinis consulentes, vt varias Dianæ seu Lunæ vires, effectusq; denotarent : aurea , argentea , aliaque ornamenta , pro tempore tamen , & ad libitum exemptilia excogitarunt : & diuersorum animantium toreumata , & emblemata in ijs ex primis curarunt . Coniecturam nostram firmat candidus ille ornatus marmoreus , quo totum Deæ corpus obducitur quandoquidem in nonnullis alijs Dianæ Ephesiæ dissimilia à nostris symbola contineri obseruarim .

CORONA FLOREA, ET TVRRITA

Dianæ vertex insignitur.

Dianæ caput duplex cingit corona: quæ apposita fronti, florida est, altera, muralis, vtriusque minimè vulgaris ratio, sed ab Ægyptiorum sacris petita, quos neque radijs, neque lauru, neque olea, neque quercu patriorum Deorum capita cinxisse liquet. Isidis certe capiti vulturis aut accipitris pennas, modo exuuias aspidis iam bouina cornua, & orbem apponebant. Osiridis vertici, calathus, seu modius pro corona erat. E fronte Harpocratis malum persicum cum folijs eminebat. Quæ hic attexenda duximus, vt Ephesios haud absimile institutum præ oculis habuisse indicaremus. Nam Dianæ vertex apud cæteras nationes sola falcatae Lunæ sectiuncula insignis conspiciebatur. Verum vt quod huius est loci exequar in eius Strophio Rosæ, Chrysanthemique cum corymbis sunt. decenter quidem cùm iuxta Plinij mentem lib. 21. cap. 25. Lunæ globum rotundum imitentur, & ad Solis percussum aurei videantur. Ea propter Lil. Giraldus coronam ex heliocryso siue chrysanthemo Dianæ attribui à priscis scriptoribus memorat; nec absque ratione, quod hoc floris genus helichrysum, seu heliochrysum denominatum perhibeant ab Helichryse quadam Ephesia puella quæ prima è flore chrysanthemo Dianam coronauit. Quid si per rosas simul pactas, Cereis & Dianæ cognatum numen sagax Ephesiorum religio denotarit? numquid pariter rosas Dianæ veluti montium, & hortorum dominæ, florumq; procreatrici concedemus? Apuleius lib. 11. Metam. multifarias illi coronas adscribit. *Corona multiformis varijs floribus subli-*

blinem distrinxerat verticem. Idemque paulo inferius, coronam rosaceam in pompa illa, & apparatu Deæ celebri à Sacerdotibus prægestari solitam pronuntiat. alibi autem *nunc, albo candore lucida, nunc croceo flore lutea, nunc roseo rubore flammida*, eadem ab illo corona describitur. Quid verò aliud hæc florum varietas in Dianæ corona? quam diuersos illos circulos qui circa Lunam apparent designare posset: Hos etenim constat coronas à probatis auctoribus vocari: fidemque nobis faciet Plinius lib. 2. cap. . . cuius verba placet adscribere *existunt eadem coronæ circa Lunam, & circa nobiliora astra*. Aristoteli & nonnullis alijs Græci sermonis antesignianis hi circuli ἀλῶνες dicuntur. Quam vocem interpretes modo coronam, modo circulum vertunt. Seneca in princ. quæst. *hunc* (inquit) ἀλὼν nuncupant quem nos dicere coronam aptissime possumus. Rosaceam quin etiam coronam ad Cererem non inuitus trahā cuinam enim decentius quàm Cereri coronam ex lectissimis floribus plexam Ephesiorum religio tribuere potuisset? cū ex felici eius gremio flores ortum ducant. Equidem corona rosacea, & florida apud veteres hilaritatis erat indicium: huius autem Deæ festum summo cum lusu, & gaudio antiquitus celebrabatur prout Phurnutus testatur. Non pauci item alij flores intertexti, inter quos & narcissus. Ceres etenim apud Sophoclem narcissum, præ alijs floribus exoptat, & Magnarum Dearum coronamentum esse perhibet, quas eius Scholiastes Cererem, & Proserpinam interpretatur. Item hiacynthus ex Pausaniæ auctoritate qui hiacynthinas corollas sacris Cereris adhibitas fuisse prædicat in Chthonijs diebus festis. Cæterum omnibus palam est rosam esse florum reginam, ac huius symbolo potentiam, regnum, & imperium conuenienter designari: apposite igitur
Ge-

Cereri rosa competit cū hęc sit Omnium regina vt festiuè notauit Euripides .

Καὶ φίλα Δαμάτῃς θεᾷ, ἀπάντων
 Ἀνασσα. ἀπάντων δ' ἔγ' ἄρ' ἑσθλὸς.
*Et amabilis Ceres Dea Omnium regina,
 Omnium vero terra altrix .*

Nemini autem mirum videri debet, si Ceres, seu Diana Ephesia quæ domina mundi habebatur, duplici corona donata, exornataq; fuerit. cū peculiari quodam cultu Dianam Ephesiam coronis; non autem sanguinolentis victimis cultam fuisse proditum extet Ety-
 mol. in ψ, ἐφεσκ. Ephesij enim σεφανοῖς ὀλέθαλλῶν τῷ ἐκ-
 σίας ποιῆσιν. coronis per oleæ ramos supplicationes faciunt.
 Dictamno etiam hanc Deam veteres coronabant, quòd partum facilem præstaret vt Euphorion docuit. Sed longiùs fortassè prouectus sum quàm oportuerit. ad muralem coronam iam deflectamus. Cur Dianæ turrita corona? cum peculiare potius coronamentum Magnæ Matris, aut Cybeles, vel Deæ Syriæ apud vetustissimos scriptores habeatur. At si quis penitus Deorum prædictarum attributa, & cæremonias perpende-
 rit vnum idemq; numen facile deprehendet. Idipsum autem ex vetustissimorum scriptorum placitis ostendere aggrediar: & eò quidem lubentius, vt omnia symbo-
 la in Statua nostra expressa facilius elucescant. Rheam in primis à Cerere haud esse diuersam non est dubitan-
 di locus, quam Latini Opim vt monuit Athenagoras in Orat. pro Christianis vocitant, quòd ipsius auxilio vita constet: vel vt Fulgentio placet, quòd esurienti-
 bus opem ferat. Hanc poëtæ prisci Deum Matrem, & Magnam Matrem nominarunt: quòd non homines modo, sed omnia è terra proueniant. Quare Porphy-
 rius Rheam, & Cererem, pro Terra capi voluit. notus

est Orphei hymnus in Rheam, qui eam cunctorum matrem, & mundi medium tenere memorat. Cererem, verò terram ab antiquis creditam, cum multis rationibus, tum ex ipsius nomine satis constat. Quid enim est aliud Græcis Δημήτηρ, quam Γημήτηρ. Ab ipsa alimentorum largitione Platoni in Cratylo Δημήτηρ quasi *Δι-
δασκα μῆτις* vocatur, tanquam exhibens mater. Huc referas liquet, illa quæ Arnobius lib. 3. ex Gentilium fabulis exarata reliquit. *Terram quidam, (inquit) è vobis quod cunctis sufficiat animantibus victum. matrem dixerunt esse magnam, eandem hanc alijs quòd salutarium seminum frugem gerat, Cererem esse pronunciarunt.* Quibus statuam hanc nostram quodammodo depingere videtur. Hæc nempe ex mamillis pensilibus cunctis animantibus, quæ totum eius corpus ambiunt alimentum porrigere, & ante pectus immensam frugum, fructuumque copiam gerere conspicitur. Quocirca à gerendis frugibus Cicero de nat. Deor. lib. 3. Cererem tanquam Gererem prima litera immutata dictam autumat. Ac veluti Ceres omnium bonorum largitrix, dispensatrixque credebatur, quod munus etiam Rheæ competere à nonnullis traditum est. hanc ob causam illi vitigineum simulacrum tanquam cibi potusque largitrici Dædala sacrauit antiquitas Euphorione teste. Cererem præterea à Cybele non esse alienam docent inprimis harum cognati, germanique sacrorum ritus, Cereri, enim perinde ac Cybele tympana, & cymbala aderant, quorum sonitu Ceres in filiae inquisitione primum usa est. Cybele porro curru vehi, & rotis sustineri credebatur: quia mundus rotatur, & volubilis est, & hæc ipsa terra eò quòd pendeat in ære dicebatur vt Seruius docet. Ceres denique & Isis propter Sororiam frugum inuentionem, æquè ambabus attributam vnum idemque numen consti-
tuunt.

tuunt. Triticum enim ab Iside primum cum hordeo hominibus commonstratum scribunt Diodorus lib. 1. & Martianus Capella. Et ideo in ipsius pompa triticum, & hordeum præferebant, ut ab ipsa repertas fruges testarentur. Herodoto Isis eadem est quæ Δημήτηρ. cui Cedrenus lib. 2. adstipulatur: à quibus Diodorus paulò ante memoratus non abludit, dum Cererem cum Iside, quæ ipsissima est cum Luna coniungit. Vnde ex primogenio tam Ægyptiorum, quàm Græcorum instituto, æque ambabus boues ascripti fuerunt. Cæterum ut obscuritatis depulsetur offensa Martianus iterum Capella nobis adeundus erit, quem de Lunari orbe verba facientem sic audiamus. *in eo Sistra Niliaca, Eleusinaque lampas, arcusq; Dictynæ, tympanaque Cybeles.* Ex quibus obleruare est, Isidis, Cereris, Dianæ, & Cybeles attributa Lunæ etiam adscribi. confer cum his Luciani Deam Syriam, & Apuleianam Isim, quæ minime diuersa numina fuerunt. quamuis varijs nominibus celebrarentur. Dianam demum in Luna cultam nemo nescit, nisi qui vetustissimos mythologos non legerit. Hecate porro Diana, Luna, & Proserpina à Festo, & Diodoro Siculo pro vno eodemque numine accipiuntur. Exinde Diana triformis fingeatur, in quam extat Horatij versus.

Ter vocata audis, adimisq; letho diua triformis.

Concordem hanc germanitatem etiam adnotat Virgilius.

Tergeminamq; Hecaten, tria virginis ora Diana.

Magna autem illa, quam nos hîc cogitamus Ephesiorum Diana, Naturæ; seu vniuersi, & materiæ primæ vires, potestatemq; sibi vendicat: cuius insignia, & ornamenta si attente spectes idipsum deprehendes. Quanta verò cognatio Dianæ Ephesiæ cum Iside intersit, vel

hinc colligere est, quod illa Diuo Hieronymo teste superius laudato apud Ephesios Naturæ typum referebat. Hæc verò apud Ægyptios nihil aliud quam ipsummet Naturæ numen loquebatur, prout Macrobius Satur. lib. 7. cap. 21. & Apuleius Metam. 6. Ægyptiorum monumentorum peritissimi enunciant. Possent hic sexcentæ auctoritates cogi ad firmandum immensam hanc Dearum turbam ad vnicum Lunæ, siue Dianæ numen à priscis mythologis fuisse redactam. Sed cum res notior sit quam vt de ea prolixior sermo habeatur ad institutum redeamus. Et coronam hanc turritam quæ prius Magnæ Matris, Cybeles, aut Deæ Syriæ peculiaris esse videbatur Dianæ etiam nostræ competere ostendamus. Ac huius quidem meminit Halicarnaseus dum canistrophorarum capita corollis ornari velut Dianæ Ephesiæ simulacra perhibet. Quam verò decenter Naturæ hæc muralis corona tribueretur, causa in promptu est. quoniam rerum humanarum regina. incolendarumque vrbiū rationes edocuisse credebatur: corona quippe pro muris vrbiū vsurpatur. muri etenim tanquam vrbiū coronæ sunt. hæc de corona satis superque dicta, iam ad velum explicandum Orationem conuertamus.

VELO DIANÆ NOX INDICATVR.

Velo, densas noctis opacæ tenebras quibus aër circumfunditur, adumbrari prouium est. Hunc autem Dianæ velandi ritum non apud Ephesios modò verum etiam apud Ægienses receptum fuisse à Pausania in Achaicis edocemur. *Habent Ægienses vetustum Lucinae sanum: Deæ ligneum signum à vertice ad calcem velatum, præter os tamen, summas manus, & pedes. Sunt verò quæ non*
tan-

*tanguntur partes è marmore pentelico . Alteram manum por-
rigit , altera facem præfert . Atqui Lucina à Diana non est
aliena: faces certe vtrique fuere communes . Et Diana
ipsa seu mauius Luna lumine suo ac splendore tanquam
face ardenti , opaca & caliginosa conspicua , lucidaque
reddit . Huius quoque rei gratia quòd noctu , & in te-
nebris luceat , & incedat . Noctiluca , & noctiuaga vo-
citata . Merito igitur velum , tanquam obscuritatis à se
depulsæ indicium à tergo demissum finxerunt . Ex quo
Theologiæ fonte Apuleius in illa luculenta , & accura-
ta Lunæ siue Ifidis descriptione pallam ei nigerrimam
assignare non dubitavit . Velum præterea modestiæ , ac
pudoris virginalis signum esse in confesso est . Vnde hoc
etiam nomine Dianæ tribuendum .*

CERVORVM COMITATV DIANA

Gaudet .

Cervos Dianæ obsequio ceu ministros, (& vti sic di-
cam) pedissequos semper fuisse addictos vulgatissi-
mum est . Inde est quod peculiari elogio ἐλαφιστολός à
Græcis dicebatur . Inde etiam est quod inter animalia
quæ signum Dianæ exornant bini cerui Deæ caput cir-
cumstant: idquè meritò cùm reliqua quadrupedum ge-
nera pernecitate superent , adeo vt illi Mythologi velo-
cem Lunæ cursum innuere volentes Cervos pro sym-
bolo elegerint . Luna equidem tantæ celeritatis est , vt
spatio viginti septem dierum horarumque octo totum
permeet signiferum , quem Sol annuo tantum tempo-
ris curriculo perlustrat . Quo minus mirum sit Dianam
cerui effigie designatam . Equidem vetus extat Pub. Li-
ciniij Gallieni nummus . in quo cerua est cum hac epi-
graphie

graphie DIANÆ CONSERVATRICI. In alio item numismate æneo ab ipsis Ephesijs in honorem Commodi Imp. cuso bigæ ceruorum aurigante Diana, & hæ literæ circum impressæ sunt. ARTEMIC ΕΦΕCΙΩΝ. Visitur & alius Mar. Antonini Caracallæ, in quo Dianam duæ ceruæ trahunt. præterea Callymachus in hymn. & Claudianus de laud. Stil. currui Dianæ ceruos itidem adiungunt. Sed & ob venationis studium quo tenetur & cui dominatur Diana. Cerui sub eius tutela, & præsidio sunt. Quapropter in veteribus Græcorum nummis Dianam videre est venatricis habitu succinctam, ocreatam, pharetra à tergo insignem, adstante cerua. In multis verò ipsam videas in ceruos sagittas eiadantem. qua profecto de causa montes, nemoraq; eidem accepta dedicataque fuerunt. Quod Horatius Od. 22. lib. 3. eximie demonstrat.

Montium custos, memorumq; virgo

Montium autem ac sylvarum tutricem dictam puto, quòd in montibus cerui, & reliquæ feræ stabulentur, vel certe quia noctu incedit, ac suo splendore confragosa ac densa quæque loca perlustrat. Quæ Phurnutus respiciens Dianam *ὄρεσι φύσιν* monticolam nominavit. Nemoribus præesse fingitur ex Fulgentij mente, quòd arboribus, & fructuum succo augmenta ingerat. Sin autem alias rationes desideres ob quas præsertim ceruus in delitijs Dianæ fuerit dabo. Rorem (aiunt) Iouis, & Lunæ filium esse, idque ex doctrina Poëtæ vetustissimi inferius (cum de Apibus erit sermo) ostendam. Constat autem ceruos æstiuis temporibus ipsoq; statim Solis exortu rorem anhelanti ore excipere, atque eo se reficere, quod ipsum Physici obseruarunt, & in hyeroglyphicis Pierius. Cæterum cum cerui longissimæ sint vitæ non male Lunæ congruunt. Quam pro
æter-

æternitatis symbolo in nummis Faustinae Iunioris expressam monuimus. Per quatuor demum hosce ceruos iuxta Deæ caput appositos, fortè quatuor Lunæ sese mutantis facies designari poterunt. Verum illud coniectando potius quam asseuerando dictum esto.

LEONES DIANÆ IN SIMVLACRO

cælati consociatam Solis, & Lunæ
potentiam indicant.

Leo quamuis Solis animal Solarisque naturæ participes ab omni fermè Mythologorum cœtu perhibetur. Dianæ tamen, Magnæ Matri, Cybele. Cerei, ac Isidi adscriptum fuisse vetera monumenta nobis insinuant. Quare facturum me operæpretium puto (cum vetustissimum simulacrum discutiendum susceperim) si prisca numismata ad rem nostram stabilendam facientia scriptorum vice proferam. Igitur Magnæ Matris effigies in pulcherrimo æreo nummo Faustinae Antonini Pij filiae, cum hac epigraphe MATRI DEVM SALVTARI, Leonibus inclyta conspicitur. Cybelem Leoni insidentem Septimij Seueri numismata referunt apud Adel. Oconem. Eius similiter currum Leones trahunt in nummo Faustinae Iunioris apud Petrum Mareschal Patricium Bisuntinum. Hæc etiam in quarto denario Volteiae gentis leonum famulatio gaudet. In nummis Faustinae Iunioris Isidis Sistratae imago cum leone ad pedes exprimitur. Diana demum in arca illa celebri quam Cypselidæ in Olympia dedicarunt, alata insurgebat, & Leonem ad dextram, pantheram habebat ad sinistram vt Pausanias in Eliac. memoriæ prodidit. At verò quid Leonibus cum hisce Deabus
pecu-

peculiare? & cur illis sacri fuerint nobis inquirendum est. An ideo Magnæ Matri leones solutos & mansuetos adiunxerunt ut designarent nullum esse terræ genus tam asperum atque ferum quod non subigi coliquè possit (sic lego) Varroni placuisse. An verò etiam ut significarent maternam pietatem omnia superare. An quod Cybeles cum Dea montana sit, vehi leonum iugo debuit, An verò currum Cybeles Leones trahere dicuntur. quod ab ijs nutrita sit. An quia Cybele, quæ & terra est, vim gignendi à Sole recipit. Solis verò præcipuum symbolum Leo. Qui & Cereri ideo forsan adscriptus fuit, quia hæc mensis Augusti tutelaris erat. Ut in Kalendario antiquo habetur. Dianæ porro destinatum crediderim ob duplicem leonis naturam eius enim anteriores partes, quia robore ingenti præditæ sunt, cælestia; posteriores quia debiliores, terrestria referunt. Quæ causæ licet ad confirmationem satis sint aliam tamen causam ex Arati Phænom. petere licebit, ubi ex Nigidio refert Leonem, qui in astris locum obtinet, iussu Iunonis apud Lunam nutritum, educatumque fuisse. Porro quid causæ est: cur isti quatuor Leones humeris ac brachijs Deæ insident, sibi què inuicem respondent dixerim non grate concordem Solis, & Lunæ virtutem in rebus omnibus producendis, ac fouendis per eos significari. ostendiquè nexum quo terrena cælestibus coniunguntur à quibus dum infusum recipiunt, eadem inter se, & cum cælo aptissimè cohærent.

* *
*

CANCER CVR EPHESIAE DIANÆ

Sacer .

INter alias imagines , quibus omne cælum distinxit antiquitas, non ignobile est Cancrī signum , cuius figuram ē collo Dianæ suspensam , & in extrema etiam simulacri parte appictam intueri licet . Hoc autem compactile testaceorum genus multas ob causas Dianæ , siue Lunæ acceptum fuisse palam faciemus . Nam vt sub Leonis effigie Solem Mythologi cognouerunt, sic Ægyptij pro Luna Cancrum pingebant . Causa est, quod in ipsa genitura mundi Solem cum Leone, Lunam cum Cancro, ortam crederent . Ad hæc Cancer cum Lunari sidere haud pauca communia habet : quippe qui frigidus, humidus, aqueus, nocturnus, & foemineus sit . *Quod eius à fronte protenduntur apices duo rotundi & acuti firmi admodum, sub quibus duo cornua minora articulata,* secundum Rondeletij obseruationem . Eius etiam corpus rotundum & compactum à Lunari sidere haud multum aberrat, præsertim dum chelas expandit, tunc enim Lunæ corniculantis figuram quodammodo referre videtur . Nec vltimum decus Lunæ cornuas : cui omne genus animantium cornigerum sacrauit antiquitas, ob corniculatum globum . Cornua etiam inter præcipua Iſidis symbola sunt : eiquè abiectissima insecta consecrata, vt illud Scarabeorum secundum genus quod bicornis est . Præterea vt Luna ob velocem cursum incedere videtur ; sic Cancer ferè solus ē crustaceorum genere non natat, sed incedit . Ita Aristoteles Hist. 1. cap. 1. *Cancrī quanquam aquatiles, tamen gressiles sunt, transuersoque latere procedunt* . Accedit quod inter venatores annumerantur Cancrī, sub Dianæ verò tutela omnes

D

vena-

venatores fuere . Sed hoc præcipuè ad rem facit (quod rerum naturalium scrutatores obseruarunt) Cancros vim Lunæ sentire: ea crescente pleniores & probatoris saporis fieri; decrescente verò minui: sicut & alia conchyliæ, vt canit Manilius Astronom.

Ad Lunæ motum variant animalia corpus .

Longæuum est etiam animal, & quemadmodum Luna reuiuiscere videtur, ita Cancer crusta, seu tegumento se exuit, & statim reuirescit; quod est à Physicis animaduersum. Cancris præterea ad nocturni luminis splendorem accurrunt, & noctu vt plurimum pasci solent. Quæ profecto satis euincunt Cancris multiplicem inesse cum Lunari sidere consensionem; nec sine mente, consilioque illi fuisse adsignatos. Haud tamen omittendum duxerim quod Golzius nullo citato auctore refert, Cancrum apud mystas prudentiam denotasse, & hanc ob causam è collo Dianæ Ephesæ suspensum. Idem apud Platonicos hominis ortum viamque designat. volunt enim animas per Cancris ianuam in humana corpora dimitti: & veluti Capricornum Deorum, sic Cancrum hominum portam vocant; quod per eam egredientes animæ humanum in corpus transeant. Et hæc ad nostrum emblemata aptari possunt secundum Physiologos, qui Lunare lumen naturæ generationi, ac vitæ præesse volunt. Istud etiam hic attexatur. Apud Brutios peculiari & insigni coronamento Dianæ caput Cancris testa ornatum, vt ex eorum nummis palam est. Antonini Pij numisma ab Ægyptijs signatum in auersa parte expressum Cancrum habet chelas expandentem, & falcata Lunæ sectiunculam apprehendentem. Eodem planè schemate, & pari symbolo cancer sculptus est in veteri gemma, quæ in Pinacotheca Eminentissimi Cardinalis à Balneo adseruatur. Verum ista
de

de Cancro sufficiant. Vocant nos ad se binæ Victoriæ,
Dianam corollis & palmis insignientes; earum igitur
explanationem aggrediamur.

VICTORIÆ BINÆ DIANAM

Ephesiam cur corollis, & palmis
insigniunt.

BINÆ Victoriolæ Deæ pectus exornantes nos sollici-
tant, vt è sanctioribus Ephesiorum promptuarijs
causas repetamus, ob quas præsertim Dianæ Ephesiæ Vi-
ctoriæ tribuerentur. Etenim non sine mysterio id ab
Ephesijs præstitum. Hoc enim argumento cuncta sum-
mitti Lunæ potestati innuebant. Vel certe corollas me-
moriam esse beneficiorum à Natura siue Cerere generi
humano collatorum volebant. Expressæ verò sunt
alis passis, cum corollis & palmis, qui solitus est Victo-
riarum habitus, vt liquet ex Claudiano de Laud. Stil.

Illa duci sacras victori panderet alas,

Et palma viridi gaudens.

Victoriæ igitur imagines adeo gratæ, acceptæquæ fue-
runt Dianæ Ephesiæ, vt non modo eas ad pectus deco-
randum admiserit, verum etiam ab his coronari exopta-
rit. vt fidem facit Gordiani Pij æreus nummus ab ipsi-
met Ephesijs signatus, in quo Polymamma Diana visi-
tur, dextra scipionem præferens, quæ è binis Victorio-
lis vtrunque volitantibus coronatur: ante ipsam vero
muliebris figura est cornucopiæ gestans. Singularis hic
æreus nummus cum infinitis propemodum alijs in Mu-
sæo Eminentissimi Cardinalis Fr. Barberini asseruatur.
Inter præcipua Victoriæ argumenta palma surgit, quæ

rectè Cereri tribuitur. cum per palmam iustitiam designari palam sit. eò quòd fructus reddat pari cum folijs æquilibrio, id quod Pierius Valer. obseruauit. Hanc autem legum inuentricem esse liquet vel ex Virgilio Æneid. 4.

mañtant lectas de more bidentes

Legifera Cereri, Phoebique, Patrique Lyæo.

Palmam præterea ad alia numina sub nostro simulacro, contenta non inuitus traham. Et hanc arborem inprimis ipsamet Luna tanquam propriam facilè sibi vindicabit: cum palmam hoc peculiare cum Luna habere rerum naturalium scrutatores obseruarint, vt sola omnium arborum per ortus Lunæ singulos, ramos singulos progeneret. Lunam item vitæ humanæ præesse ex mystis præmonui. atqui palma pro ipsiusmet vitæ simbolo ab Orpheo commendatur: nec inepte quidem, cum hæc arbor trecenta sexaginta commoda mortalibus elargiri feratur: quod optimè nouerant Babylonij, qui suis in hymnis huiusce arboris proprietates decantare solebant. Iam si ramorum eius naturam attentius perscrutemur, illis cum terra peculiare quid inesse deprehendemus. hi etenim quo maiori pondere grauantur eo plus in altum feruntur, surguntq; aduersum pondus: vt Aristot. VII. Problem. & Plutar. VII. Sympos. referunt. pari etiam ratione, quò plus tellus sulco premitur eo vberiore frugum copiam agricolis supeditat. Cæterum cum Isim in Dianæ nostro simulacro reperiri non semel inculcarim, huic etiam palmæ appictæ quadrare possunt. nam Isidi ex recondita hierophantum doctrina calceamenta ex folijs huiusce arboris intexta, Apuleio locupletissimo teste, parabantur. *pedes* (inquit) *ambrosios tegebant solæ palmæ victoris folijs intextæ.* Et præterea in solemni eius pompa, is qui

qui tertius incedebat, palmam auro subtiliter foliatam attollebat. hæc de palmis dicenda habui.

ENCARPVS E COLLO DIANÆ

dependens cur è varijs fructibus.

Terra cum non hominum solummodo animalium-
quæ benigna sit parens, verum etiam omnium fru-
gum fructuumquæ productrix, apposite propterea
Ephesij encarpum, seu iugamentum lemniscatum ex
varijs florum, fructuumque generibus confectum è
collo Dianæ dependere finxerunt. vtpotè cum homini-
bus ea suppeditarit, ac dispertierit, quibus vesci queunt.
Inter præcipuos verò fructus, ex quibus sertum com-
positum esse videtur, poma & papauera emicant. &
illa quidem conuenienter, quia ob rotunditatem terræ
figuram referunt. Hæc autem multiplicem ob causam
Dianæ, seu mauis Cereri accepta, oblataque fuerunt.
Papauer in primis apud omnes scriptores pro fertilitatis
symbolo habetur: vnde & Ouid. lib. 2. Metam.

Ante fores antri foecunda papauera florent.

Huius etiam fructus telluris imaginem exprimere vide-
retur, nam inæqualitas illa, seu turbinatum Papaueris
corpus valles & confragosa montium ramenta deno-
tat. interna verò hominibus, & subditis assimilantur,
vti Phurnutus retulit. Poterit & legiferæ Cereri attri-
bui propter illa receptacula æquis interuallis inter se
distincta. Callimachus in hymno ad Cererem papauer
ei assignat. Apud Clementem Alexandrinum inter præ-
cipua dona, quæ Cereri offerebantur, papauer recense-
tur. Quam fortè ob causam Virgilius papauer Cerea-
le tanquam Cereris donum exoptatissimum prædicarit.

Necnon

Necnon Et lini segetem, Et cereale papauer

Tempus humo tegere.

Ob vim autem somniferam recte Lunæ nocturnoque tempori conueniet: vnde & illi apud scriptores somniferi cessit appellatio. Apud Ouidium nox cum papauerea corona depingitur. hoc enim tempore somnus propter humectationē potissimum vires suas exercet. Reliquæ verò florum fructuumq; figuræ, quas assequi facile non est, nihil aliud quam omnis generis frugum copiam designare videntur, quam terra seminibus grauidata parit, funditque libetaliter. flos etenim in plantis, frugem paulò post succrescentem pollicetur. Dianæ etiam fructus grati acceptiq; fuerunt, vt Pausanias in Achaic. testatum reliquit. Apud Patrenses enim Dianæ Laphriæ sacra facientes pomiferarum cuiusuis generis arborū fructus offerre solemne habebant. Non mirum igitur si encarpus collo Dianæ appensus varijs fructibus & floribus adornetur. Verum ne hic contextus incompositus dilabatur, vitta seu fascia tenui astringitur. vt per vittam obliquus flexuosusque Lunæ cursus intelligeretur.

GLANDES INDICES PRIMI CIBI,

dum terra mansit inculta.

ENcarpi extrema querneæ glandes tanquam elenchi coronant, quæ Cereris beneficia satis superque arguunt: cū in primis rerum incunabulis hoc fructuum genus mortalibus alimenta præbuerit: sed Cereris beneficio, in meliora, & mitiora commutata fuerunt. quod apertè declarat Ouidius in Fastis:

Prima

Prima Ceres homine ad meliora alimenta vocato

Mutauit glandes utiliore cibo.

Quo facit, & illud Virgilij Georgicorum initio.

Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus

Chaoniam pingui glandem mutauit arista.

Antiquitus agricolis in more positum fuit vt quotiescumque Cereri rem diuinam facerent, faciebant autem dum spicæ frugem emittere cæperant, querneis coronis vterentur. cuius generis coronamenti meminit Athenæus lib. xv. Eundem feriunt scopum Maroniani versus Georg. lib. i.

Falcem maturis quisquam supponat aristis,

Quam Cereri tota redimitus tempora quercu

Det motus incompósitos, & carmina dicat.

Non possum autem hic silentio præterire grauissima illa verba, quæ in inuocatione Apuleiana ad Lunam habentur. *Regina cœli, siuè tu Ceres alma frugum parens originalis, quæ repertu letata filia, vetustæ glandis remoto pabulo, miti commonstrato cibo nunc Eleusinam glebam percolis.* Postquam verò huiusce Dæ beneficio terra nouis frumenti seminibus locupletata luxuriavit, glans contemni cœpta est: taleque fuit mortalium in glandiferas quercus odium, vt inde natum sit illud, *ἄλγος δ' ἐσθλὸς*, *satis quercus.* Et hæc fortè fuit ratio cur querneas glandes huic encarpo tanquam in Dæ trophæo protomythæ suspendeerint. Sed & Hecate, quæ à Luna non abludit, corona è quercu plexa decorari gaudebat, sicut Æschylus declarat. Addamus insuper, quòd glandes appicte Naturæ prouidentiam adumbrent: siquidè glandiferæ quercus primis hominibus alimenta subministrarunt. Ad hoc igitur Naturæ beneficium alludere volentes alium fructum glandibus associarunt, quem, vt ex eius figura orbiculari & oblonga apparet, dactylum esse autumno.

neque

neque præter rationem : cùm paulo ante palmam Cere-
 reris delitijs adiudicatam fuisse dixerimus ; cuius fructus
 tanta est facultas , vt præterquam quod in esu sit suauif-
 simus , ex eo etiam vina , & panem conficiant Orienta-
 les, & quadrupedibus edendum præbeant.

MAMMÆ NVTRITIONIS SIVE alimentorum symbola.

A Egyptiorum Theologia, Lunam matrem mundi, à
 Sole grauidatam foecunda generationis principia,
 diffundere superstitiose credidit, vt in libros Aristotelis
αὐτὴ ἐγκύβητος scribit Ammonius . Ab hoc disciplinæ
 fonte illos suam Isim efformasse reor : & fors inde fa-
 ctum vt hinc *ἰσιμὴν*, & *παρδεχίς*, ex Platone apud
 Plutarchum libro 1. de Iside & Osiride existimetur.
 quod sit scilicet nutrix, & suscepatrix generis humani.
 Proindè non mirum si frequenter eius imago pensili-
 bus, & prominentibus mammis conspicua in priscis
 monumentis repræsentetur. Etiam apud Macrobiū
 continuatis vberibus depingi paulò ante diximus. Ad
 Ægyptiorum imitationem Ephesij simulacrū Deæ Na-
 turæ Polymammæ cum infinito scilicet vberum nume-
 ro composuerunt. Cuiusmodi à Diuo Hieronymo, &
 Minucio Felice in Octauio depictam fuisse superius
 indicauimus. Apud Arnobium Cererem cum grandi-
 bus mammis efformatam intueri licet. idemque paucis
 lineis interiectis huic mammæ item promptas adscri-
 bit. Pausanias in Messen. Dianæ nutricis, quæ *παρδε-
 χός* indigitabatur, mentionem facit. Et apud eundem
 in Attic. legere est, Athenienses delubrum Telluri pue-
 rorum

rorum nutrici exædificasse. Apud Aristophanem verò hæc puerorum altrix etiam vocitatur. Lucretius pariter Cererem mammosam facit hoc versu :

At gemina & mammosa, Ceres est ipsa ab Iaccho.

Geminam dixit acsi opimam & amplam innuere voluisset. Ex adductis nemo non videt, Isidi apud Aegyptios, & Macrobius; Dianæ apud Ephesios, & Messenios; Telluri apud Athenienses, Cereri apud Lucretium & Arnobium nutricis seu mammosæ elogium æquè fuisse attributum. nec ab harum consortio Rhea eliminanda erit, cum & ipsa matris titulo gaudeat. Conspirare autem hæc omnia videntur; vt hæc omnes Deas sub vnico Dianæ nostræ simulacro copulatas firma probatione retinere possimus. Atqui non indecenter Diana, seu mauius Ceres Polymamma à priscis illis mythologis efficta, quam superius *Δήμιντρα* dictam *ὡς δὴ μιντρέα & Cere* ex vetustissimis scriptoribus protulimus: quod vtique mater altrixque sit omnium, quæ in ea vitam degunt. Alij *γεννήτρια* dicunt, quod omnia pariat, & recipiat. Sed & a Virgilio alma dicitur, ab alendo nimirum, vt Seruius interpretatur. benignis enim Telluris Lunæque viribus alimenta præcipuè deberi veteres agnoscebant. Huius autè singularia beneficia Columella lib 3. cap. 22. decantat his verbis. *Quibus alma Tellus annua vite, veluti eterno quodam puerperio leta mortalibus distenta musto dimittit vbera.* Cæterum hæc nostra multimammia genuinus est prouidentissimæ Naturæ typus. Apud priscos enim papillæ rotundæ atque prominentes, fæcunditatis erant indicia: & hoc præsertim hieroglyphico Ægyptij ad Isidis, seu Cereris fœcunditatem, ac rerum omnium affluentiam designandam vsos fuisse Apuleius auctor est. Nam veluti lac profusum ex vberibus saginat fœtus, ita etiam è gremio telluris fruges productæ mitia alimenta

mortalibus præbent. Proinde non inconsultè inter alia fercula quæ in pompa Isiaca à sacris Ægyptiorum antistibus præferebantur vasculum papillæ simile ab Apuleio recensetur. Luna quippe partibus præesse creditur, quia illius ope, propter vim propriam humoris, fætus adiuuatur, & in vtero intumescit. Per innumeras demum mammas Naturæ adscriptas infinitum non hominum solummodò, verum etiam animantium, nec non vegetabilium numerum, quæ insimul alit, adumbrare haud dubiè voluerunt. Cum videlicet penè totum Dæ corpus varijs animalium figuris refertum, & diuersis fructuum generibus insignitum repræsentetur. Sed & Plutarchum audiamus referentem quòd Lunare lumen generandi, atquè humectandi vim habeat; ac tam animalium fætibus, quam plantarum pullulationibus conducat. Vnde Apuleio sæpius laudato Luna, siue Ceres omniparens, quasi omnia pariens & gignens dicitur. Nec verò ab hac semita discedit Mantuanus poëta dum dixit.

*Nec non & Tityon terræ omniparentis alumnus
Cernere erat.*

Enimuerò cùm omnia ab ea alantur, perinde atquè à nutrice & matre, signanter maternum nomen illi inditum est. Quo etiam epitheto Luna ab Orpheo cohonestatur, apud quem modò *φερέκαρπος*, modò *τελείσφορος* indigetatur. Audi, si graue non est, insignem Lucretij lib. 2. ad hanc rem locum.

Deniquè celesti sumus omnes semine oriundi:

Omnibus ille idem pater est, unde alma liquentis

Humorum guttas mater cùm terra recepit,

Fœta parit nitidas fruges, arbuta quæ leta,

Et genus humanum: parit omnia secla ferarum

Pabula cum præbet, quibus omnes corpora pascunt,

Et

Et dulcem ducunt vitam, prolemque propagant:

Quapropter meritò maternum nomen adepta est.

Luculentè hoc identidem præfatus poëta & Philosophus ostendit alibi, ad quem lectorem remitto. Firmicus Maternus Mathem lib. 3. omnem substantiam humani corporis ad potestatem lunaris luminis pertinere auctor est. Idemquè lib. 4. Lunam humanorum corporum matrem scientèr appellat. Luna etiam, eodem referente, terræ imperium ex vicinitate fortita, omnium animantium corpora & concepta procreat, & generata dissolvit. Diuus autem Augustinus de Ciuit. Dei lib. 7. Tellurem dici matrem asserit, quia plurima pariat; magnam, quia cibum cunctis subministret. Quæ omnia, ambarum manuum porrectione iterum indicantur. liberalitas enim passis manibus olim figurabatur, vt scribit Diodorus Siculus lib. 4. Et has quidem ambas nobis porrigit, vt nos continuis beneficijs impleat, & iuuet in aduersis. Verum his obiter allatis ad alia emblemata, quibus reliquum Dianæ corpus stipatur, deflectere libet. Statuæ vmbilicum tres cerui occupant, de quibus cum abunde supra dictum, Sphinges explicandas suscipiemus.

S P H I N G E S.

Vtrumquè Deæ latus duæ Sphinges muniunt, quæ ab Ausoniana descriptione non discrepant. iuuat autem ipsummet vatem audire in ternario numero.

Terruit Aoniam volucris, leo, virgo triformis

Sphinx, volucris pennis, pedibus fera, fronte puella.

Inter vetustissimos verò scriptores non defuerunt, qui caudam draconis illi adiunxerint: sed in illa non morabor. consule si lubet Herodotum, Ælianum, Plutar-

chum, Solinum, Diodorum, Plinium, Clementem, Alexandrinum, & Palæphatum, qui caninum etiam illi caput assignant. Potes præterea genuinam eius effigiem ex infinitis propemodum monumentis antiquis obseruare. Hoc dicam, Sphingem Ægyptium fuisse inuentum: quam ex virgine, atquæ leone compositam finxerunt. hac præsertim ratione ducti, quod Quintili & Sextili mensibus, sub quorum tutela Leo & Virgo sunt, Nilus exuberet, vt Bellonius obseruauit. Apud Ægyptios item constans fama est, Sphinges præ foribus ædium sacrarum Isidis & Osiridis tanquam silentij, taciturnitatis, ac prudentiæ symbola fuisse collocatas, vt Synesius orat. de prouid. memorat: quibus signis templa Deorum adeuntes vt tacitè vota facerent monebantur, nec arcana numinum diuulgarent, sed mysteria sub his latitare præsentirent. Hanc autem Ægyptiorum doctrinam ad Ephesios transiisse ex germana Isidis, & Cereris cognatione autumare licet. Nam sicut Sphinx Mæphitica, sacra ceremoniasque seclusas esse, & silentio tegi oportere innuebat; sic non absimili ratione Cereris initia occultanda, obfignandaquæ esse apud Ephesios figura Sphingis Dianæ simulacro insculpta præmonebat. Quæ vt credibilia habeam impellunt me tacita illa & operta Cereris apud omnes ferme gentes initia, & sacra: quæ nulla re magis quam silentio constare Iustinus memorat. Ad quæ alludens Apuleius scribit: *Cætera quæ silentio tegit Eleusis Attica sacrarium*. Porro mysteria Eleusina dicebantur, quod apud Eleusinos primum inuenta fuissent, in quibus silentij fides adhibenda erat. *Μυστήρια* etenim vt Suidas interpretatur ἀπὸ τοῦ μῦθου τὸ σῶμα dicebantur, ab ore videlicet claudendo. quod deceat eos, qui audiunt diuinas cæremonias os obturare, nec ulli mortalium enunciare, ne oculis profanorum ob-

obuiæ polluantur. Initiationes etiam hæc Cereris mysteria dicebantur, vt Arnobius obseruauit: quia semper profanos arcebant, vt arbitris carerent. omni exceptione maius erit hoc Horatij lib. 3. Car. super hac re testimonium.

Vetabo qui Cereris sacrum

Vulgarit arcana, sub iisdem

Sit trabibus, fragilemquæ mecum

Soluat faselum.

Ad cuius etiam mentem Tibullus canit.

Non ego tentavi nulli temeranda Deorum

Audax laudandæ sacra docere Deæ.

Verum si in sacris Cereris hæc religiosi arcani obseruatio tenebatur, Cybeleia sacra non minori cultu, aut silentio peragebantur. Quo spectant illa vatis,

hinc fida silentia sacris.

Cum autem nocturno tempore altum sit vbiquè silentium, hac de causa Cereri, ac Cybelæ noctu sacra celebrabantur. Quamquam iuxta M. Varronis, & Diui Augustini sententiam multa in Cerealibus mysterijs tradebantur ad fruges maximè pertinentia, quæ omnia peculiari taciturnitate obfignanda erant. Apuleius item Eleusina mysteria, lætificas messium cæremonias appellat. Sphinges porro ex humano ferinoquæ corpore constabant: facie plerumque muliebri, nonnumquam etiam virili; quæ Androsphinges Herodoto dictæ. Quo symbolo non ineptè declaratur, Cereris beneficio ferinā illam & agrestem mortalium prisca æui barbariem in humaniorem, & urbanio rem vitam commutatam fuisse. Nam Ceres præterquàm quod frumentum inuenit, eius etiam subigendi rationem edocuit; & leges dedit, quibus iustitiam colere mortales didicerunt. his autem beneficijs nulla maiora reperiri possunt.

Vn-

Vnde non sine causa ab Ouidio dictum est;

Prima dedit leges, Cereris sunt omnia munus.

Sed & alia ratio de huiusce animalis symbolo hic expresso subesse poterit, si diligentius priscorum monumenta perpendantur. Ænigmata quippè & res abstrusas Sphinge designari nemo nescit. Naturæ autem arcana in tenebris iacere; obliquas asperasquæ semitas esse, quæ mortales ad rerum naturalium intelligentiam introducunt, quis ignorat? Certè non oportet nos crassa pinguiquæ Minerua abditas rerum causas naturæquæ mysteria inquirere. sed temporis diuturnitate subtilioriquæ indagine opus est, ut quantalatumcumque cognitionem referamus. Iam Sphingis symbola, gryphes excipiant.

GRYPHES, DRACONES, ALIÆQUE

Feræ.

GRyphem fictitium animal esse notum est, ideoquæ in eius descriptione variant auctores. pleriquæ ex Aquila & Leone compositum volunt: Aristæus Proconesius apud Pausaniam incuruum illi rostrum aquilarum more, auritumquæ caput adscribit. Quin & Gryphem Ægyptium fuisse commentum vetustissima illa ænea Bembi tabula docet. In ea nempe gryphes multis varijsquæ formis cælati apparent, quod indicium est, hoc animalis genus Isidi gratum acceptumquæ fuisse. Quare non mirum si Dianæ Ephesiæ attributi etiam fuerint. Quamuis non desunt qui inter peculiaria Solis symbola reponant: ob igneam præcipuè vim, quæ præditum esse memorant: ut non inconcinne etiam Lunæ, quæ Solis soror & coniux perhibetur, tribuantur,

tur, scilicet ob frequentem eius cum Sole coniunctionem, & a quo ignea fit. Iterum si ex Aquila & Leone gryphes compositi, Aquila recte ad Solem, Leonis vero pars posterior (quod & Macrobius annotauit) quia imbecillior, ad Lunare sidus referri poterit. Sic igitur sub hoc figmento vtriusquè sideris socias vires, & effectus in omnibus rebus procreandis fouendisquè Ephesios prænotasse autumarim. Adhæc gryphes ob extremam pernicitatem Lunæ competere videntur: quod & de velocissimis alijs feris paulo ante referebamus. Post gryphes mystica sunt aliarum ferarum symbola: quæ pantheras, vel leopardos, aut tigres referre videntur; sed ob similitudinem quarumnam potissimum sint, arduum est dignoscere. ideò his non immorabor, sed ad notiora pedem referam: præsertim cum in his nihil aliud quam velocem lunæ cursum designari putem.

D R A C O N E S.

S Acrorum Ephesiorum præfides multa (vt præfatum sumus) ab Ægyptijs mutuati, non mystico tantummodo Sphingis symbolo, verum etiam alijs primarium ciuitatis numen cohonestare volentes, geminos Dracones antiquissimo eius simulacro adiunxerunt. Nequè hoc sine recondito aliquo sensu factitatum crediderim: cum inter cætera animantium genera, quæ summo in honore apud Ægyptios olim fuerunt, Dracones siuè Serpentes enumerentur; quorum effigies in Isiaca Bembi tabula non semel appictæ conspiciuntur. Ac ne priscorum vatum subsidio carere videamur, Ouidium dabimus, qui serpentem in pompa Isidis describit:

Plenaquè somniferis serpens peregrina venenis.

Iuue-

Iuuenalis Sat. 6. etiam serpentem simulacro Isidis comitem inducit hoc versu :

Et mouisse caput visa est argentea serpens .

Tanta autem fuit apud priscos veneratione serpens , vt inter præcipua gentium mysteria decantaretur . Idipsum luculentè Clemens Alexandrinus , Iulius Firmicus , & Iustinus Mart. ostendunt . Nec defuere , qui serpentibus diuinitatem inesse dixerint . in quorum numero Taautes apud Eusebium , idquè ex Phoenicum Theologia . Quare cum ad Græcos eadem religio , vel potius superstio translata fuerit , Ceres potissimùm serpentes elegit . Omnino Apuleiana Ceres draconum in pinnato curru conspicua incedere fingitur . Orpheus verò in hymnis Cererem in curru , Draconesquè eam trahentes describit : quod splendide Ouidius Fast. lib. 4. expressit , dum Cereris ex Sicilia profectionem describit .

Quo simul ac venit , franatos curribus angues

Iunxit , & aquoreas sicca pererrat aquas .

Tale quoquè est illud prælaudati vatis , dum Deam Celei Menolinæ hospitium deserentem recenset :

Dixit , & ingrediens nubem trahit , inquè dracones

Transit , & alifero tollitur axe Ceres .

Non pauca marmorea monumenta eodem planè schemate , quo hic depingitur , Cererem effictam referunt . causam verò huiusce figmenti inquirere conducit . Draconis symbolo terram significari credidere multi , quòd eam toto corpore penè perrepens verrere videatur . Sed quoniam non Cereris modò numen , verùm etiam Dianæ , sub hac statua agnoscebatur , Diana ipsamet ad-eunda erit , vt rationes , ob quas serpentes seu dracones in complexum receperit inueniamus . Pausanias in Arcad. scripsit , inter alia signa , quæ in Dominæ siuè Heræ fano reponebantur , Dianæ vnum repositum fuisse ,
cer-

ceruina pelle velatæ, pendente ex humeris pharetra, altera manu lampadem, Dracones duos altera gestante Naturæ numen prudentissimum fuisse ex veterum elogijs superius ostendimus. Prudentiæ enim symbolum Serpens: quem & insuper sapientiæ indicem vetustas esse voluit. Hunc præterea in delicijs fuisse ferunt propter peculiarem illam excubandi vigilandiquè vim, quæ præditus est, & ob acutissimam oculorum aciem, quæ omnia Lunę indefessæ competunt: siquidem suo splendore noctu cuncta collustrat. Per eius insuper eximiam celeritatem, flexuosos meatus, lapsusquè erraticos, Lunæ iter sinuosum designari potest. Dracones demùm cornibus è fronte prominentibus insigniti; & hanc fortassis ob causam sub Dianæ tutela admissi fuerunt. quia omne cornigerorum genus Luna, vti iam dictum est sibi vendicat.

B O V E S.

Peculiari quadam religione Boves Cereri, Lunæ, nec non & Isidi consecrauit antiquitas. Cereri quidem ob agriculturam, quia semina vix absquè aratione proueniunt. Et hoc vnico symbolo telluris fecunditas demonstratur: huiusquè sub effigie à nonnullis gentibus, & præsertim à Phrygibus cultam fuisse ex priscis monumentis deprehendimus. Ægyptij quoquè hieroglyphicis literis, cùm terram significare volunt, ponunt bouis figuram. Dianam quinetiam in insula quadam sinus Persici tauri sub imagine summo in honore habitam fuisse Dionysius Alexandrinus memorat. Apud priscos verò tanta fuit huiusce animalis veneratio, ob summam illius in rusticis laboribus sustinendis patientiam ac tolerantiam, vt tam capitale esset bouem aratorem necasse,

F

quam

quam ciuem : cuius rei exemplum habeatur apud Plinium . Huius etiam encomium Varro lib. II. de re rust. decantauit his verbis : *bos socius hominum in rustico labore , & Cereris est minister .* non absimilia ab Æliano var. histor. lib. v. referuntur , cuius hæc sunt : *bouem aratorem , qui iugum trahit , vel in aratro , vel in plaustro ne macēs : quia ille etiam agricola est , & humano generi laborum socius .* Pythagoras apud Ouidium mansuetam , cicuramquē huius animalis naturam explicans in hæc verba prorupit :

Quid meruere boves , animal sine fraude doloquē

Innocuum , simplex , natum tolerare labores .

Hanc igitur ob causam in sacris Cereris interdictum erat ne bos adhiberetur , propter varia commoda quæ mortalibus afferre solet . iterum Ouidius in Fastis .

A boue succincti cultros remouete ministri ,

Bos aret , ignauam sacrificate suem .

Apta iugo ceruix non est ferienda securi ,

Viuat , & in dura sepe laboret humo .

Cur verò hoc animal Lunæ sit adscriptum , ante alios nobis rationem suggerit Luctatius Grammaticus his verbis . *Luna verò quod propius Tauro adhereat , vacca idest boue figurabatur , eius autem exaltationem esse in Tauro Iulius Firmicus , & Porphyrius testantur .* Lunæ curru boues Aufonius ad Paulinum adsignat ,

Iam succedentes quatibat Luna iuuenços .

Et Claudianus .

Quo Phaeton irrorat equos , quo Luna iuuenços .

In nummis antiquis Sept Seueri , Antonini Caracallæ eius filij , necnon & Iuliæ Piæ Luna stat in biga , quam gemini boues trahunt . Bouis item cornua Lunæ præsertim fuisse gratissima testatur Orpheus hymno Dianæ . Quin & ab illorum figura peculiare nomen sortita est . *Ταυρωπὸς* enim & *Ταυρωπόλας* dicebatur , vel à boum cornibus ,

nibus, vel ab aspectu quo apparet, cum corniculata est: aut certe quia id animal terræ culturæ deputatum est. Boues item apud Ægyptios Isidi in delicijs præcipue fuerunt, vti monuit Herodotus; referens illis morem fuisse boues mares Osiridi, fæminas verò Isidi dedicare: cuius auctoritati Diodorus Siculus astipulatur. Inter alia autem antiquitatis analecta, quæ in Musæo meo asseruantur, Isis ex nigro lapide effigiata visitur, supra cuius caput bouina cornua assurgunt, quibus summa rerum abundantia, & fertilitas designatur. nam secundum Salomonis xiv. Prouerb. sententiam, *Vbi plurimæ segetes ibi manifesta est fortitudo bouis*. In apparatu sacrificiali, seu pompa Isiaca, bos inter alia fercula à Protomytis præferebatur, vt in marmore perueteri obseruauimus. Dianæ porro apud Romanos, non secus quam Isidi apud Ægyptios, bouum cornua sacrata deprehendimus. Hi etenim in vestibulo templi Dianæ montis Auentini ex vetustissimo ritu bouum cornua affigebant. Quid si omnes hæc Deas boue gaudere diximus? numquid etiam in ipsius Naturæ parentis delicijs esse poterunt? Certe quidem. nam ad illam omnium ciborum, & alimentorum, quibus mortales sustentantur, officium pertinere antiqui putarunt. Boui quippè nomen à nutriendo factum volunt. Bō enim nutritio sonat: si quidem labore suo in terra exercenda nos continuo nutrit. Vetus autem Glossa super Exod. cap. 22. beneficia quæ à boue percipimus enumerans. *Bos (inquit) inprimis immolatur, arat, pascit carnibus, lac dat, & corium diuersis vsibus ministrat*. Ad hæc multiplicia commoda Hesiodus respiciens bouem inter familiæ partes reposuit. is enim libro, qui inscribitur opera & dies, domum ex viro, muliere, & boue aratore constare indicauit. Quam verò appositè Ephesii boues laboriosissimos vtilissimos

Apibus associarint in hoc marmoreo Naturæ simulacro
mox ex sequentibus innotescet.

A P E S.

S Olæ ex volatiliū , & insectorum genere Apes
Dianæ consecrari, ipsiusquē corpus symbolico ar-
gumento cohonestare meruerunt. Et hæ quidem ter-
næ vtrimquē effictæ, ac rosas immixtæ latera Deæ mu-
niunt. Nec immerito sane: cū iuxta præceptum Plinij rosæ iuxta aluearia sint collocandæ. Cur vero Dianæ, Cereri, Terræ, & rerum parenti Naturæ in delicijs fuere? An cū virginitatis cultrix sit Diana Apes ei adscriptæ ob incorruptam virginitatem? castas profecto Apes Pet. Damianus epist. 15. lib. 1. describit, cum inquit: *Apes sobolem successuræ posteritatis enutriunt ut virgines perseuerent.* Quin & naturali quodam instinctu res Venereas adeo aduersantur, ut eos qui recens operam Veneri dederunt acrius inuadant, quod Plutarchus in coniugalibus præceptis annotauit. Consona etiam sunt illa, quæ de integritate earum virginali cecinit Virgilius Georg. lib. 1v.

Illum adeo placuisse apibus mirabere morem.

Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes

In Venerem soluunt, aut fetus nixibus edunt.

Quod ipsum luculentè Quintilianus in declamatione quæ *Apes pauperis* inscribitur, ostendit his verbis: *non illas libido progenerat, domitrixquē omnium animalium Venus.* Eucherus autem Apem virginitatis symbolum esse tradit. Vide si lubet Albertum Magnum lib. 17. de An. tract. 2. cap. 2. & miram Apum castitatem agnosces. Quare cū Diana summoperè virginum moribus, ac consortio delectetur, non mirum si purissimas Apiculas

las in complexum tanquam aptissimas comites receperit. An non Dianæ exemplo Apes in montibus degunt, & locis ab hominum consuetudine remotis gaudent? Aliam causam habe: Apes rorem ex floribus legunt, fauos inde conficiunt; non inepte igitur Dianæ seu Lunæ alumnæ dicuntur. cum Alcman poëta Lyricus, vel ipso Macrobio Satur. lib. 7. teste, rorem aëris ac Lunæ filium esse dixerit: & peculiari encomio Luna roscida nominetur. Aliud occurrit quod hic attexam; Apes propter eximiam velocitatem Lunæ tribui. scitè enim ab Ouidio agiles nuncupantur. Verùm libetne, ut quid iam Apis cum Cerere peculiare habeat disquiramus? Porphyrius in antro Nympharum Apes Cereris ministras statuit. numquid ob puritatem? hoc equidem sentire Pindarus in Pyth. videtur: cuius interpretes ad hæc verba,

Οἱ δὲ ἐν τῷ λόγῳ χερσὶν δέχονται μελίστας.
Propriè quidem, ait, Apes Cereris ministras appellavit; propter earum puritatem: impropriè verò omnes alias animantes. Idem Pindarus alibi Cererem in solemnibus sacris Apibus delectari scribit. quo factum crediderim, ut cum Ceres maximè à sanguine abhorreat, mella inter alia libamina sibi asciuerit. Pausanias in Eliac. autor est, Eleos cum in Prytaneo monte Cereri sacra facerent, thure & melle subactum triticum adoleuisse. Idemquè in Arcadicis refert, Cereri Phigaliensi fauos fuisse oblatos. Et hoc instituti genus ad Romanos usquè transijt. nam quotiescumquè Ambaruale sacrum pro maturis frugibus fiebat, faui cum libamentis offerebantur. Adeò ad impetrandas fruges Apes valere credebant. Quo mire facit quod de Trophonij Oraculi origine Pausanias in Bæotic. prodidit, cuius verba adscribere non pigebit, Cum unum, inquit, & alterum annum nullis terra imbris

irri-

irrigaretur, è singulis ciuitatibus Delphos missi sunt qui opem implorarent. His siccitatis remedium exposcentibus Pythius Apollo imperauit, ut Lebadeam venientes à Trophonio mali auxilium quærerent. Lebadeam itaque profecti, cum Oraculum reperire non possent, Saon quidam Acræphniensis, collegarum natu maximus, cum Apum examen conspexisset, quocumque illa diuertissent sequi statuit. Vbi igitur eas ad specum quandam aduolantes vidit, & ipse subiens oraculum quod quærebant illud esse intellexit. Quo inuento, quæ iamdudum inculta, & squallens terra iacuerat, imbribus tandem saturata breui florida, ac frugifera fuit. Quonam tandem iure Apes Cybelem attingant videamus. Papauer, ut Eusebius monet, Ciuitatis est symbolum, ob multitudinem scilicet granorū, quæ in eo, tanquā in ciuitate ciues stipantur. pari ratione Apum alueare ciuitatis seu reipublicæ congruum potest argumentum constitui. Apum quippe labor, & vita indefessa, nihil aliud est quam exemplar reipub. optimis legibus, & ciuili disciplina institutæ. Quin ut hominum frequentia conseruantur vrbes, sic in aluearibus Apes. adeo nempè frequentia, & societatis amatrix est Apis, (quod Maufonius annotauit) ut si sola relinquatur, desiderio tabescat, & moriatur. quod etiam innuit Cicero Offic. lib. I. *Apum examina non fingendorum causa congregantur, sed cum congregabilia natura sint, fingunt fauos.* Igitur sicut inter ciues officia reipublicæ diuiduntur, sic etiam Apes inter se labores, & opera in mellificando partiuntur: nullique licet otari, sed ignauos abs se propellunt. tangit hanc eorum naturam Virgilius:

Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.

Non immerito igitur sub Cybeles famulatu Apes statuendæ, sub cuius tutela vrbes. Addatur & istud, Cybelæ & Cereri æquè communia fuisse cymbala. at quis

nescit Apes dissipatas, & displicatas, vt loquitur Varro de re rust. lib. III. cymbalis & plausibus in vnum locum reduci? hæc sciens Claudianus cecinit.

qualis Cybeleia quassans

Hybleus procul æra senex, reuocare fugaces

Tinnitu conatur Apes.

Apibus igitur & Cybelæ æra communia. sed & Lunæ quoque: consueuerant quippe veteres delinquente Luna æra pulsare. cuius moris meminit Manilius Astron. lib. I.

Vltima ad Hesperios infectis volueris alis

Seræquæ in extremis quatiuntur gentibus æra.

Ceres non minus digno quàm proprio elogio Munifica dicebatur: ita etiam Apis munifica nuncupanda, gratis enim nobis mellificat, & sine impendio labores suos mortalibus elargitur. Deniquè ipsius Telluris feracitas vbertasquæ non potuisset alio melius, quam Apis symbolo subintelligi. Verum offert se præcipua quædam mihi ratio, cur Ephesinæ Dianæ simulachro Apes insculptæ fuerint, eamque insinuat Philostratus his verbis; Τί οὐκ αἱ Μῆσαι δ'εὐρο; τὸ δ' ἐπὶ ταῖς πηγαῖς τῆς Μελήτης; Α'θῆναῖοι δ' ἰωνίαν ὅτε ἀπ' ὀκίζον, Μῆσαι ἠγῶντο τῆς ναυτικῆς, ἐν εἰδὲς μελιτῆρ. Quidnam huc Musæ? Quid ad Melitis fontes? Cum Athenienses Ionicas colonias ducerent: Musæ classis duces fuere, sub Apum specie. Quod & ante Philostratum Himerius Sophista annotat, vt à Leone Allatio linguæ Græcæ peritissimo accepi. Quo factum vt in huius beneficij recordationem Ionicarum Urbium princeps Ephesus has etiam Apes, principis sui numinis simulacro insculpserit. hæc de conuenientia symbolorum satis. nunc earundem opportunitates explicabimus.

APVM ET MELLIS COMMODA.

P Lacetne vt Apis dotes & mellis commoda perscrutemur? Naturam veluti matrem prouidam, & totius generis humani susceptricem cum multis mammis supra produximus. Verum cum ipsius lactis vsus ad reliquam hominis vitam educandam sufficere minimè posset, indulgenter varia fructuum genera subministravit, vt facilius mortales sustentarentur. Ad hæc autem exoptatissima Naturæ dona sagax Ephesiorum religio respiciens, non sine mente cum infinitis illis papillis vberissimam fructuum copiam, quibus sertum lemniscatum refertum conspiciamus, velut ex eius sinu productam mammis associauit. Cum autem sinè lactis vsu, & frugibus hominis vitam posse sustentari Ephesij cognouissent; beneficio videlicet ac edulio mellis, ideo Apes Naturæ simulacro, tanquam ministras hominibus necessarias adiunxerunt. Ipsemet Iupiter ante omnes, Antonino Liberali teste, Apum beneficentiam sensit. illi quippe in antro Cretensi vagienti Apes mella tanquam diuinum nectar pro alimento dederunt. Sed conuenientius sit ex Lactantio lib. 1. cap. 2. dicere, Melissam regis Cretensis filiam vna cum sorore Amalthea Iouem puerum educasse: illam scilicet melle, hanc verò lacte caprino. post Iouem Beroe quoquè mellis alimonio nutrita, sic refert Nonnus Dionys. At enim verò non vni Ioui, nec soli Beroæ mellis edulia communia: verum etiam primitiuus mos erat, vt peculiariter hoc cibo pueri pascerentur. Ideo Moschius iubet, vt nutrix os infantis melle illinat. Apud Ouidium Fast. lib. 4. etiam Triptolemo infanti lac, poma, & mella edenda dantur.

Mox epulas ponunt, liquefacta coagula lacte,

Pomaque & in ceris aurea mella suis.

Hieronem autem, cum iussu patris expositus fuisset, quod ex ancilla natus crederetur, humanæ opis indigenti Apes in os mella congersere: quo ostento pater ab haruspici-
bus admonitus filium recipiendum duxit, moribus, & disciplinis illis erudiendum curavit, quibus postmodum ad præsignatam regni maiestatem facile peruenit. Quare Apis eodem nutricis epitheto decorari potest, quo Diana ab Orpheo cohonestatur; utraque enim *ματρὸς πό-
ρος*, hoc est, puerorum nutrix est, quo etiam nomine Diana apud Diodorum vocatur. quod scilicet ad eam infantiam, & ciborum officium pertinere, veteres existimarent. Attexatur & illud quoque, Pindarum, cum è paterna domo pulsus & expositus fuisset, ab Apibus educatum, teste Ælian. de var. hist. Et eius filias paterno præsidio & opibus carentes è benigna Veneris manu ca-
fei, & mellis edulia suscepisse.

Verum enim verò hoc pretiosi nectaris alimentum non infantibus primulæ ætatis tantummodo exhibitum, quinimo grandævus, & longævus etiam hominibus pergratum salutareque fuisse priscorum paginæ nobis suggerunt. Huiusce cœlestis liquoris meminit & ipse Homerus, apud quem Machaoni, Nestorique annoso, mel & cepa tanquam lautissimæ dapes vsui fuerunt; in quorum schola Nestoris vxor enutrita, Patroclo cepam cum melle recenti aurea in lance apposuit. Hic etiam audire iuvat Possidonium referentem, Mysios religioni indulgentes ab animantibus abstinuisse, & eam ob causam pecus omne vitasse; melle verò tantum, & lacte vitam sustentasse. Prædictis calculum suum adijcit Eustathius in Iliad. x. & frequentissimum veteribus fuisse mellis usum refert, Pythagoræque exemplum adducit,

G

qui

qui solo melle, tanquam diuino pharmaco, contentus diu vixit. Similia prodidit Aristoxenus philosophus & musicus nobilissimus, qui Pythagoræ sectatores vt plurimum melle vsos enarrat. Huc etiam traho illud Athenæi de Democrito, cui non modo mellis suffitus, verum etiam ipsius vapor naribus admotus tam salutare beneficium contulit, vt per multos annos sanus, & incolumis permanferit. vnde interrogatus quonam pacto diu quis sanus esse posset, Si interna, inquit, melle rigaris, oleo autem extima. Zenoni verò philosopho non cupediarum nobiles illi artifices edulia parabant, sed modico pane, & melle mensam onerare studebant, vt in eius vita Laërtius retulit. Sic etiam educati fuere Antiochus medicus, & Romulus Pollio, qui scientiam Apicianæ popinæ explodentes, melleis alimentis absquē alijs ferculis in vltimā vsquē senectam vitam protraxerunt. Cæterum valeat apud nos Diophantis autoritas, qui de re rustica librum conscripsit, asserentis in longa æui spatia vitam eos producere, qui continuo mellis esu vterentur. Hanc verò vnicam ob causam Cynios longæuos dici volunt, vt ex Athenæo obseruare licet, quod assidua mellis esitatione delectati fuerint. Potest ex præfatis hoc pretioso nectare hominis vita absquē vlllo alio cibo sustentari. Audi præterea si graue non est ipsummet Hippocratem medicinæ parentem, de melle differentem. *Vinum & mel optima iudicata sunt hominibus, si iuxta naturam & sanis, & debilibus cum temporis oportunitate, ac mediocritate exhibeantur: tum alibi, mel cum alijs quidem comestum, & nutrit, & bonum colorem exhibet.* Eadem Celsi mens fuit, atquē adeò non paruum nutrimentum humanis corporibus à melle conferri scripsit; quæ ne temerè, & sine ratione dicta videantur, age sis mellis proprietates expandamus.

MELLIS VIRES ET PROPRIETATES.

P Rincipio quidem mellita medicamenta, diuiniquè huius nectaris potiones quantum in medicina valeant ipsimet medicinæ parentes Hippocrates & Galenus abundè prodidere. Quæ Plinium etiam non latere. tradidit quippe mel conseruandi facultate pollere, vlcera vetusta expurgare: quod & Porphyrius significauit. Apuleius autem Platonius in libello, quem de viribus herbarum contexuit, mirificas mellis virtutes in varijs ægitudinibus, morborumquè curationibus refert, obseruatquè liquorem illum cum herbarum succis & mandragora mixtum saluberrimum esse. Porro inter præcipua remedia, quæ ebrijs medici olim adhibere solebant, panem melle oblitum Macrobius Satur. lib. 1. cap. 7. recensuit. Mel quoquè desiccandi vim habet, firmatquè vulnera vt idem autor Sat. lib. 7. cap. 12. obseruauit, his verbis: *Nam quæ vlanda sunt corporis, vino fouentur, quæ siccanda sunt, melle detergantur.* Cum potiones amaræ præbendæ olim erant, poculi ora melle illinebantur. possem infinita alia recensere, sed longioris id operæ, & aberramenti prolixioris foret. Addam tantummodo corpora humana, non solum dum viua sunt Apum muneribus recreari, & iuuari; sed postquam etiam anima destituta sunt, beneficio mellis seruari. Constat etenim defunctos in melle sitos, à foetore & putredine defendi. Valet inprimis apud nos Xenophon-tis *Ελληνικῶν* lib. 5. autoritas, asserentis Agesipolin Lacedæmonium graui morbo affectum, eoquè die septimo consumptum, in melle positum, & Lacedæmonem reuectum, regiaquè sepultura fuisse donatum. Statius in Siluis scribit Alexandri Magni cadauer melle litum,

putredini non fuisse obnoxium. Plinius etiam refert Hippocentaurum Claudio Cæsari ex Ægypto allatum in melle conditum fuisse, ex more rituque illius gentis, qui mos Babylonij, etiam & Assyrij familiaris fuit. Quam consuetudinem non parum iuuant illa Varronis *πρόσιτον* apud Nonium in nomine, Vulgus: *Quare*, inquit ille, *Heraclides Ponticus plus sapit, qui præcepit ut comburerent, quam Democritus, qui ut in melle seruarent: quem si vulgus secutus esset, peream si centum denarijs calicem mulsæ emere possimus.*

Verum ne insipida quæ protulimus esse videantur, pau- cula tanquam bellaria apponam, quæ ad victus lauti- tiam, epularumque magnificentiam spectant. Fre- quentissimum apud veteres fuisse mellis vsum in obso- nijs, & condimentis vulgatæ autorum paginae abundè testantur. Apicius insignis ille Opsophagus ante om- nes idipsum non paucis in locis significauit, quem vi- de, si animus est tibi ista pernoscere. Ad parandas cer- tè in lautioribus conuiujs delitias, bellaria mellita ex- cogitata, ac in secundis mensis apposita. Sic Varro apud Aul. Gellium lib. xiiii. cap. xi. bellaria secundæ mensæ mellita esse debere præcipit. Quo trahi possunt illa dulciarij pistoris apud Martialem verba.

Mille tibi dulces operum manus ista figuras

Extruit, huic vni parca laborat Apis

Placentæ etiam mellitæ auide inter conuiuas expetitæ. vnde Horatius epist. i.

Pane egeo, iam mellitis potiore placentis.

Placentæ vt plurimum ex farina hordacea, caseo, & melle simul commixtis parabantur. Edulia autem illa, quæ in melle cocta sunt, maximè concoctionem in ventriculo iuuare docet Plinius lib. xx. cap. ix. Idemq; alibi refert semen tritum candidi papaueris cum melle

in secundis mensis apponi solitum . plura prætermitto ,
quam describo . Ad vinum melle temperatum venio ,
quod vini genus in lautioribus conuiujs olim expeti-
tum . vnde est illud notum Martialis in Xenijs .

Attica nectareum turbatis mella falernum ,

Misceri docet hoc à Ganymede merum .

Primus omnium mortalium Aristæus mella vino mi-
scuit: miscendi autem rationem Plinius lib.xiv.cap.90.
de re rust. & Columella edocent. Sed quoniam hæc
potius gulæ irritamenta, quàm res humano generi ne-
cessarias respicere videntur, ad alia luculenta Apum
munera, quæ in vitæ humanæ subsidium munificè con-
cessa sunt, pedem referre lubet.

Ceræ non infrequentiores quam mellis vsus . hac
Deorum, heroumquè imagines formabantur: exorna-
bantur atria: hinc maiorum vultus ducti: accensi Deo-
rum funales: Pictorum tabulæ incerata: hinc obsera-
ta vulnera. vnde Valerij Flacci versus,

Vel pice, vel molli concludere vulnera cera:

Pugillares seu tabellæ cerata, in quibus stilo æneo, aut
ferreo literas exarabant. Plautus Afinaria.

Nec vlla sit cera, ubi facere possit literas.

Præter allata Apum munera Propolis potest adiungi,
sed ne longior sim, ad Plinium lib.xi.cap.7.te remitto.
qui recte dixit Apes hominis causa genitas esse, nam
quicquid laboriosissima Apum familia operatur, in cō-
munem hominum vtilitatem cedit. Ex dictis liquere
fatis puto, cur Dianæ seu Naturæ sacrae Apes. Istud tan-
tum corollarij loco attexam, in sanctiore Eminentissimi
Cardinalis Francisci Barberini Ceimeliarchio gemmam
videri, in qua tres Apes cum aratro expressæ, quarum
duæ iunctis sub iugum ceruicibus terram proscindunt;
altera verò coloni vice fungens stimulo comites exci-
tat.

tat. Quo hieroglyphico tanquam mutà quadam poësi animos segnes non solum ad labores incitare, verum etiam tacitis religionis Eleusinae præceptis instituere prisca sine dubio voluerunt.

R O S Æ.

Rosæ binæ hinc atquè hinc dispositæ, solertis ingenij arbitrio Apibus intermixtæ fuerunt, vt omnium florum fructuumquè primitias designarent. flores certe fructus promittunt. rosæ præsertim, quas poëtæ indiscriminatim pro quibuslibet fere floribus ponunt. Horum vestigijs Dianæ opifex inhærens rosam illi tribuit, credo ad terræ fertilitatem designandam. Ac licet rosas tanquam sibi proprias Venus vendicet, non obstat tamen quin & has Cereri adiudicemus. Percelebris enim est illa vestis Cereris apud Apuleium ex varijs florum generibus contexta. Rosacea item illa corona, de quâ plenius supra differuimus. Quid si & hic rosarum ornatus memoriam raptus Proserpinæ inculcet? ferunt quippe eam Siculis in campis rosas legentem à Plutone raptam. Vt vt sit, Diana rosis ornata certè inducitur, nempe quod earum calices nocturno tempore vt plurimum explicari soleant. In pompâ vero Magnæ matris, rosæ ante Dæ simulacrum spangebantur. vt à Lucretio libro 11. traditum obseruauimus.

Aere atquè argento sternunt iter omne viarum,

Largifera stipe ditantes, pinguntque rosarum

Floribus, umbrantes matrem, comitumque cateruas.

Pertinent igitur ad Cybelem & Lunam rosæ: nec immeritò, cum florum Reginae sint, omnem vegetantem

na-

naturam quæ succum & alimentum è terra ducit, adumbrare credantur.

F A S C I Æ :

Inferiora statuae tribus reuincta sunt fascijs, non dubiè quin ex Ægyptiorum disciplina, prout ex priscis illorum monumentis ac etiam ex hieroglyphica Bembitabula liquet; qui lfidem versicoloribus vittis toto corpore vinctam adumbrabant. his autem vittis Lunæ in elementorum coagmentatione varias operationes, & effectus mysticè designabant: vel certè, quæ Heliodori sententia est, varias Lunæ facies, & aspectus indicabant. Possis & circulos illos seu coronas, quibus Luna sæpe cingitur, in fascijs intelligere. Aut forte per has innuere voluerunt, res quasquè è terra natas cursu temporis rursus in terram redire. Luna verò vt supra annotauimus, vitæ mortisque dominium habere credebatur. Quod si velis has tænias ad Cererem referre non pugnabo, cum hæc omniparens, & commune rerum omnium sit sepulchrum. Ideoque corpus eius fascijs obligatum fingi potuit, vt innueretur semina medio anni spatio sub terra veluti in vtero Cereris occuli, indequè per occultam vim reddi cum fœnore.

Soli pedes lustrandi supersunt. Sunt autem ex marmore nigro inse contracti, & eo modo compositi, quo omnium ferme Deorum simulacra Ægyptios formasse refert Herodotus. Ocreati non sunt vt in alijs Dianæ statuis, sed nudi, impedimentisque soluti, vt præcipuè tanti numinis propensa voluntas, maternique affectus erga mortales dignoscerentur.

Hæc fere dicenda habui de his symbolis, & hieroglyphicis: nec diutiùs in ijs immorabor. cum liquido
iam

iam constare credam hæc omnia ab Ephesiorum hiero-
phantis præsertim electa fuisse, vt latentes rerum natu-
ralium causas, sub his quasi sub arcanis inuolucris ob-
tegerent, honestoquæ philosophiæ obtentu velarent:
quo facilius cæcutientibus imperiti vulgi oculis im-
ponerent. Siue vt per hanc figurarum symbolorumquæ
varietatem, Dianam suam augustiorem redderent; sub
cuius effigie Naturæ rerum omnium procreatricis nu-
men, vt in limine operis ex Diuo Hieronymo attigi-
mus, contineri volebant. Porro Naturam ipsam non
modo Ephesij, verùm etiam pleræquæ aliæ gentes tan-
quam Deam diuinis honoribus affecerunt. Et Macro-
bius refert Isim supremum Ægyptiorum numen, nihil
aliud esse quam terram, naturamue rerum. Epicurus
verò mundi huius gubernatorem solam naturam statue-
bat. vt ex Minucio Felice in Oct. colligere est. *etiam*
(inquit) *Epicurus ille, qui Deos otiosos fingit, Naturam tamen*
superponit. Eadem quoq; mens fuit Senecæ lib. 4. de benef.
qui Naturæ diuinitatem tribuit his verbis. *Natura hoc*
mibi præstat; non intelligis te, cùm hoc dicis, mutare nomen
Deo? Quid enim aliud est Natura, quam Deus, & diuina ratio
toti mundo, & partibus eius inserta? Huc trahi posset La-
ctantij auctoritas, Naturam pro Deo primitus habitam
declarantis. consule eum si lubet, aut si plura Natura
encomia desideras, hymnos qui sub Orphei nomine cir-
cumferuntur adi. Cæterum tanta fuit Dianæ Ephesiæ
gloria, tanta religio, vt non à finitimis tantummodò,
verum etiam à remotissimis populis eius effigies pecu-
liari studio coleretur. ita refert Strabo, qui & in extremi-
tate Ferrarij Hispaniæ promontorii fanum Dianæ Ephe-
siæ fuisse prodidit. Pausanias autem multis in locis cul-
tam eam fuisse obseruauit. scribit enim de Corintho:
In foro ubi plurima sunt templa, Diana est Ephesia cognomento.

Eodem quoque teste in porticu Megalopolitana signū Dianæ Ephesiæ positum fuit . In Arcadicis Templum Dianæ Ephesiæ apud Eleam Arcadiæ oppidum extare retulit . Massiliæ quoque Iustinus hanc Deam adoratam fuisse memoriæ prodidit . Demum non paucæ eius marmoreæ statuæ quæ hodie Romæ visuntur satis superque indicant, hanc peculiari cultu Romanos fuisse prosequutos . Verum absolutis tandem celeberrimi huiusce simulacri symbolis & partibus , operæ pretium facturum me puto si pauca de templo, ubi signum illud asseruabatur, retulero .

TEMPLVM DIANÆ EPHESIÆ .

Ephesus, vt vult Stephanus, Ioniæ est vrbs clarissima : Lydia, vt Herodotus . Asiæ certe lumen Plinio dicta est . In ea Dianæ templum nobilissimum, quod cæteris pulchritudine, & varietate marmorum, columnarum numero, ac ipsius etiam structuræ concinnitate, nec non & copiosa supellectile prælatum fuit, atque inter orbis miracula annumeratum . Placet igitur eius quantulamcumque adumbrationem ex Plinio lib. 36. cap. 19. exhibere . *Magnificentia (inquit) vera admiratio extat templum Dianæ Ephesiæ ducentis, vel vt alij volunt, quadringentis viginti annis factum à tota Asia . in solo id palustri fecere, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret . Rursum ne in lubrico atque instabili fundamenta tanta molis locarentur, calcatis ea substrauere carbonibus, dein velleribus lana . Vniuerso templo est longitudo quadringentorum viginti quinque pedum, latitudo, ducentorum viginti . Columnæ centum viginti septem à singulis Regibus factæ ; sexaginta pedum altitudine, ex ijs triginta sex celatæ . Quales fuerint trābes ex Vitruuio supra in-*

dicauimus. Valuæ autem ex cupresso compactæ, quæ & ad quatuor vsque ætates intactæ permanserunt, vt Theophrastus hist. plant. lib. v. annotauit. Coeterum, tanta fuit templi maiestas, vt ansam Plinio dederit asserendi, *Coetera eius operis ornamenta, plurium librorum instar obtinere*. De primis eius auctoribus inter se non conueniunt scriptores. Liuius à ciuitatibus totius Asiæ factum ex vulgari fama refert. Alij maluere ab Amazonibus extractum: quo faciunt versus illi Nonni in Dionys. quos in limine sermonis adduximus. Pindarus apud Pausaniam in Achaicis idem fatetur, atque adeò eleganti carmine Amazonibus bellum Theseo inferentibus hoc opus assignat. Id etiam Hyginus insinuat, & addit insuper, ab Otrita Amazone Martis coniuge dedicatum. In ea quoquæ mente Pimandri interpres, Pomponius Mela, & Solinus lib. i. c. 41. quibus tamen neutiquam consentit Pausanias in Achaicis: sed Erysum hominem indigenam, Ephesumquæ Caystri fluminis filium tantæ molis auctores facit. quin & ab Epheso urbem denominatam asserit. Quocumquæ auctore excitatum fuerit, tantæ fuit magnificentiæ apud priscos, vt inter septem orbis miracula adnumeratum, non vltimum locum habuerit. Antipater illud spectaculis omnibus antepondere non dubitauit. Eadem fiducia Hyginus primum illi locum inter orbis miracula tribuit. Non me tamen fugit alios esse qui secundum illi locum assignent. Callimachus poëta illustris in hymno Dianæ, nihil præcellentius & admirabilius à Sole oriente conspici dixit. Sed omnium elegantissime huius Templi augustam magnitudinem depingit Philo Byzantius antiquissimus scriptor libello de vii. orbis miraculis, cuius locum harum elegantiarum studiosi vna mecum debebunt V. Cl. Lucæ Holstenio, qui cum li-
bel-

bellum iamdudum cum alijs editioni paratum feruat :
vnde hæc interim amicissimi viri beneficio cum eius-
dem versione Latina profero .

Θέαμα 5'. ὁ ἐν Εἰφέσῳ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος .

Ὁ τῆς Ἀρτέμιδος ναὸς ἐν Εἰφέσῳ μόνος ἐστὶ θεῶν οἶκος .
πεποιήσεται γὰρ ὁ θεοζαμύρος τὸ ἔργον ἐκπλαχθῆαι , καὶ τὸν ἐρε-
τιον τῆς ἀθανασίας κάσμον ἐπὶ γῆς ἀπικηθῆαι . Γίγαντες γὰρ
ἢ τῶν Ἀλωέως πατρῶν οἱ τῶν εἰς ἐρετὸν ἀνάβασιν ἐξέλασαν ,
ἄρεσι χωνυόντες τὸ ἐν ναὸν , ἀλλ' Ὀλύμπου . ὥς τ' ἂν μὲν ἐπι-
βολῆς Τολμηρότερον εἴη τὸ πόνον , τὰ πόνον δὲ τῶν τέχνων .
Ὁ γὰρ ἑδάφος τῆς ὑποκειμένης γῆς λύρας ὁ Τεχνίτης , καὶ τὰ
βάθνη τῶν οὐρεμάτων καταβιβάσας , εἰς ἄψυγον ἐβάλετο τῶν
κατώρυχα θεμελίωσιν , ὅρων λατομίας διαπανήσας εἰς τὰ καὶ
γῶν καλυπτόμενα τῶν ἑσών . Εἰσάσας δὲ τὴν ἀσφάλειαν ἀσά-
λωτον , καὶ περὶ τοῖς τῆς Ἀτλαντῆς τοῖς βάρεσι τῶν μεγλόντων
ἐπαπερείδετο , πρῶτον μὲν ἐξωθεν ἐβάλετο κρηπίδα δεκά-
βαθμον διεύροτον πρὸς βάσιν μετ' ἐξωφανέας καὶ πρὸς λατῆς .

V I. M I R A C V L V M

Templum Dianæ Ephesiæ .

Diane Ephesiæ templum unicum est Deorum domicilium .
quisquis enim spectauerit , credet permutatis inuicem locis
mundum celestem immortalium deorum in terras demigrasse .
nam Gigantes vel Aloide cælum conscendere aggressi aggestis mon-
tibus non templum , sed Olympum struxere : ita ut labor inceptum ,
ars laborem audacia superet . Artifex enim dimoto solo quod su-
berat , actisque in immensam profunditatem fossis fundamenta ,
altioribus cuniculis iecit : ita ut montium lapicidinas operibus
subterraneis exhauriret . Sed strato inconcussæ soliditatis firma-
mento , & præsupposito Atlante ad superincubituri operis pondera
sustinenda , principio quidem crepidinem decem graduum extrinse-
cus posuit , quæ basis eleuatiore vice fungeretur .

Reliqua deinde huius capitis perierunt, magno sane damno. haberemus enim exactam totius structuræ descriptionem, qualem in cæteris expressit scriptor antiquissimus, qui ipsum templum haud dubie viderat ante conflagrationem. Sed quod in Philone temporum iniuria nobis negavit aliunde resarcire conabor. Eapropter ipsius Templi formam studiosorum oculis exhibere decreui, duplicis nummi beneficio: quorum vnus ex metallo pulcherrimo & forma grandiuscula in Museo Eminentissimi Cardinalis Francisci Barberini asseruatur; alter verò ex schedis Io. Iac. Chifletij Patritij Bisuntini depromptus est.

Primus vt vides, templum octo columnis instructum cum Dianæ Ephesiæ icuncula repræsentat. In huius priori parte Hadriani vultus est cum hac inscriptione: AYT. KAIC. AΔPIANOC CEB. Hoc idem numisma à Ioanne Sambuco mutilum prolatum est. Alter autem nummus appictus templi etiam Ephesini schema, vt literæ circum orbem indicant, ostendit. Quem eò lubentius hic adieci quod ambitus exterior templi dispositas circumcirca columnas ostendet, & crepidinem *δυνατάμων* oculis spectandam exhibeat, cuius Philo
By-

Byzantius meminit . Ipsius autem templi exædificatio Ionica est ; id quod præter vulgata numismata Vitruuius etiam confirmat his verbis . *Primumquæ ades Ephesi Dianæ Ionico genere ab Ctesiphonte Gnossio , & filio eius Metagene est instituta : quam postea Demetrius ipsius Dianæ seruus , & Poenius Ephesius dicuntur perfecisse .* Strabo prioris templi architectum Cherisiphrona , (fortè pro Ctesiphonte ,) statuit . Cheremocratem verò post Herostrati incendium restituisse pronunciant . Constat autem septies idem fuisse restauratum ; idquæ inprimis affirmat Plinius . Si tantus fuit in substructione splendor , non minor fuit donariorum opulentia . quorum tanta fuit copia , vt nullum aliud siue diuitijs , siue oblationibus cum eo conferri posset . Adde quod ibidem tanquam in ærario tutissimo ditissimi quique thesauros reponabant . sic Dion orat. xxxi i . *Nostis haud dubiè Ephesios , apud quos multæ pecunie priuatorum reconditæ in Dianæ templo non solum Ephesiorum sed & hospitum , & hominum vndequæquæ venientium , partim & populorum , & Regum . deponunt autem omnes securitatis gratia ; nemine vnquam auso loco inferre iniuriam , tametsi plurima bella gesta sint , ciuitasque sæpius fuerit capta .* Ex quibus lucem accipient verba Laertij in Xenophonte . *profectus , inquit , deinde Ephesum , dimidium auri quod secum tulerat , Megabyzo Dianæ Sacerdoti seruandum tradidit , quoad reuerteretur .* Quanta autem in veneratione olim fuerit hoc fanum vel hinc argui potest , quod huic vni post omnia templa Asiatica exusta Xerxes Rex Persarum pepercerit : quamuis immensis opibus affluere sciret . Cæterum quidam Herostratus , vel vt alijs placet Heroastus , vt nominis immortalitatem consequeretur eodem die , quo Magnus Alexander natus , flammis templū illud vastauit . Cuius incendij meminere Gellius lib. 2. cap. 6. Valerius Maximus lib. 8. cap. 15. & ple-

pleriquè alij . oblitterato autem nomine incendiarij , ab vniuerso Asiæ conuentu restitutum est. Ac deinceps, vt Iulius Capitolinus scribit, vsquè ad Gallieni Imp. tempora integrum remansit, sub cuius imperio Gothis Asiam inuadentibus templum ipsum penitus spoliatum, & incensum est. Sed ante vltimum hoc incendium Nero Ephesinæ gazæ inhians Xerxis barbariem rabiemquè longè superauit. Omnia quippe pretiosa, dona, immensam auri argentique vim, & simulacra inde, nec non ex omnibus Achaicis templis abstulit, vt Tacitus lib.xv. testatus est. Huic demum templo haud paruum celebritatem asyli prærogatiua conciliauit. Id enim iuris habuit, vt qui ad illud confugissent, siue ære alieno obstricti forent, eo soluerentur: siue tenerentur seruitute, liberi fierent. Idquè non soli templo concessum: sed Alexander etiam ad stadium vsque priuilegium extendit. Mithridates autem paululum plus spatij addidit. Marcus Antonius maiorem etiam vrbs partem comprehendi voluit. Sed postea Augustus vt flagitiosis impunitatis spes nulla esset, sustulit. Ephesij religionis veræ ignari superstitionis scientissimi omne suum incrementum Dianæ numini ac eius templo acceptum ferebant. At absurdissimis Ephesinæ Theologiæ dogmatibus explosis, falsoquè numine repudiato iure maiori gloriari possunt Ephesij, quod Diui Pauli Apostoli trium annorum spatio auditores, miraculorumquè quæ ibi operatus est, testes oculati esse meruerint. quod ipsorum Vrbs non ementiti numinis sed diuini præconis præsentia illustrata fuerit: qui non inuolucris & ambagibus supremi Dei cultum, vt illi portentosi hierophantæ inuoluebat: sed solida, & aperta veræ sapientiæ documenta apertè diffundebat. Cuius beneficio Vrbs ipsa non iam omnigenum animalium septum

630

ptum & stabulum, sed diuini eloquij facta fuit sacrarium.
eius inquam eloquij & sapientie, quæ non ex supersticio-
sa Aegyptiorum doctrina, sed ex limpidis & salutaribus
veri Dei fontibus fluxerat: quæ non illic omnium ani-
mantium nutricem; sed omnium parentem & conserva-
torem verum doceret. Nec minus ad Ephesiorum laudem
facit, quod Ioannis Apostoli monitis, & cathedra insignes
Metropolisquæ honore decorati fuerint. quod in ea ter-
tia Synodus œcumenica habita Nestorium Verbi incarna-
ti, & E. Mariæ Dei genitricis hostem damnarit, quod
denique ipsa Genitrix Dei Maria Urbem illam sua præsen-
tia cohonestarit. Procul igitur, procul Mezabolici & eui-
rati ministri, siquidem puri & integri veræ fidei my-
stæ Deo vero ibidem seruierunt. Huic
honor sit, & laus, & glo-
ria in sæcu-
la.

F I N I S.

LECTOR.

NE quid eorum, quæ ad religionem Ephesie Diane visa sunt pertinere, periret, Signa etiam atque Numismata, quæ ipsius Diane Insignia non ineptè quis dixerit, excutenda curauimus. Tria Signa prima marmorea in ædibus Farnesiorum seruantur: quartum marmoreum apud Serenissimum Leopoldum Etrurie Principem: alia duo marmorea apud Leonardum Augustinum Senensem: reliqua in gemmis Camilli Maximi Iunioris, atque Leonardi Augustini: quæ sequuntur Numismata ex Ceimeliotheca Barberina promuntur.

In aedibus farnesianis

In aedibus farnesianis

Præcedentis Statuæ Far. encarpus

Printed in the year 1794

69

Præcedentis Statuæ Fan Latus dextrum et sinistrum

65

Apud Leonar. Augustinum

27

Apud Camul, de Maximus in gemma

Apud. Leonar. Augustinum, in gemmâ.

Spuch i conne i conuincit i conuincit

TABULA

I

{ AR }

II

{ AR }

III

{ AE }

IV

{ PL }

V

{ AR }

VI

{ AE }

TAVLA II

TABVLA III

{AR}

{AR}

{AR}

{AR}

{AR}

{AR}

TABULA IV

I

{AE}

II

{AR}

III

{AR}

IV

V

VI

{AE}

{AR}

{AR}

TABLE VI

GEMMAE ANTIQVAE

ANVLVS AVREVS

FIBVLA AEREA ANTIQVA

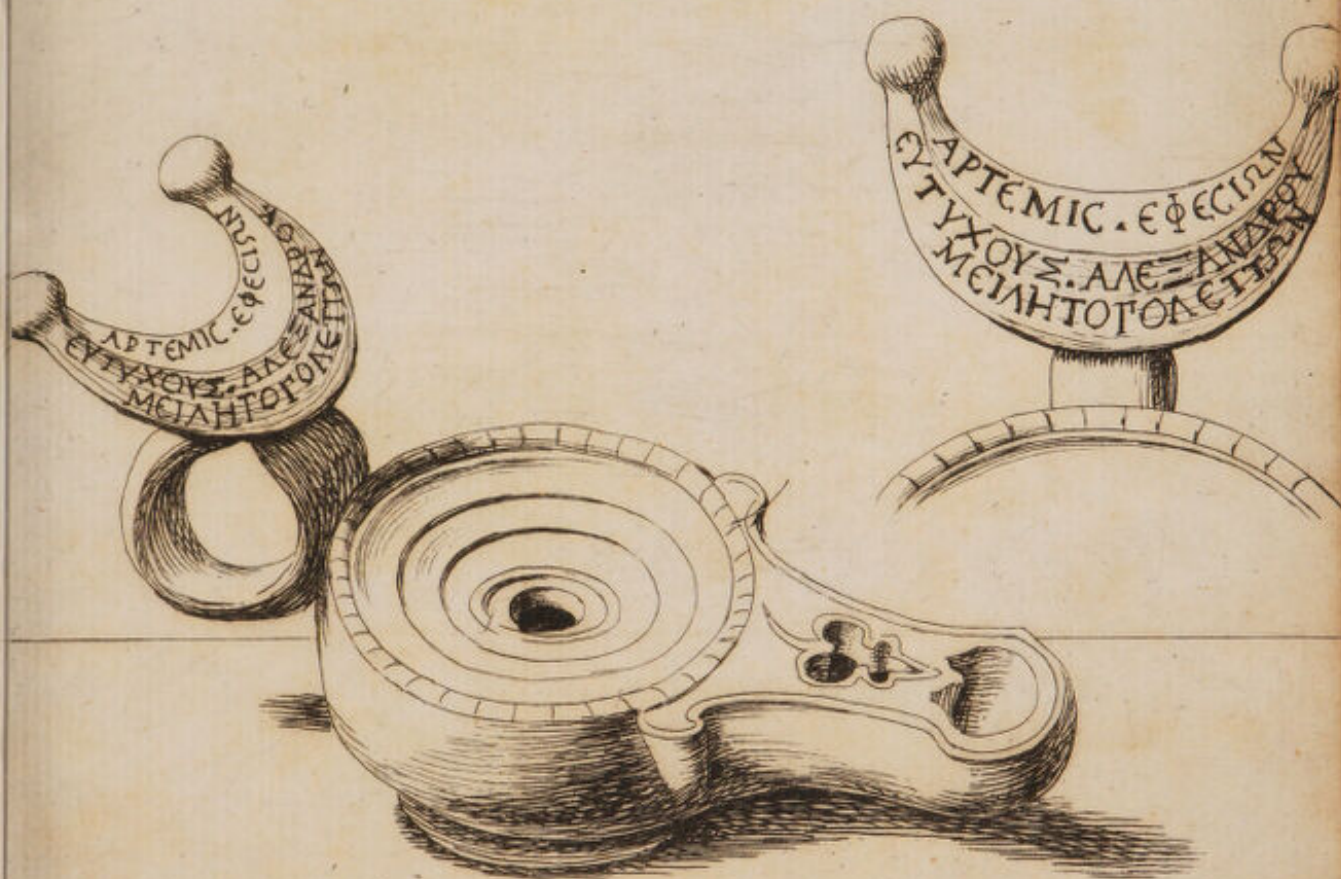
GEMMAE ANTICVAE

ANTVVS AVREVS

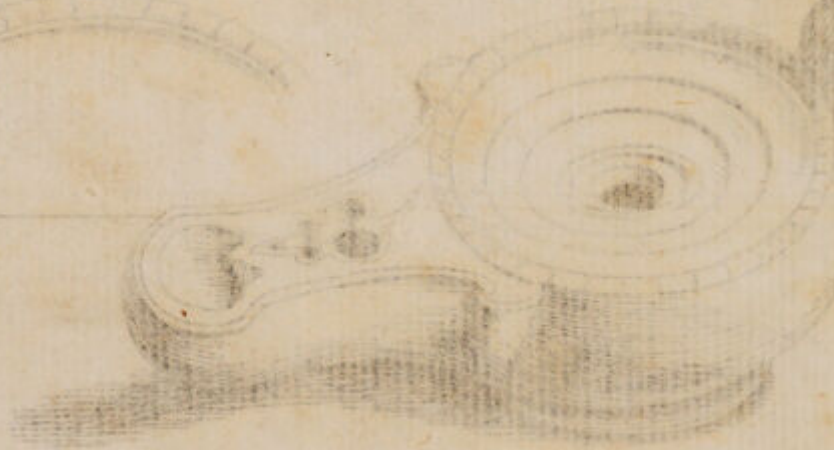

PIBVLA AEREA ANTICVA

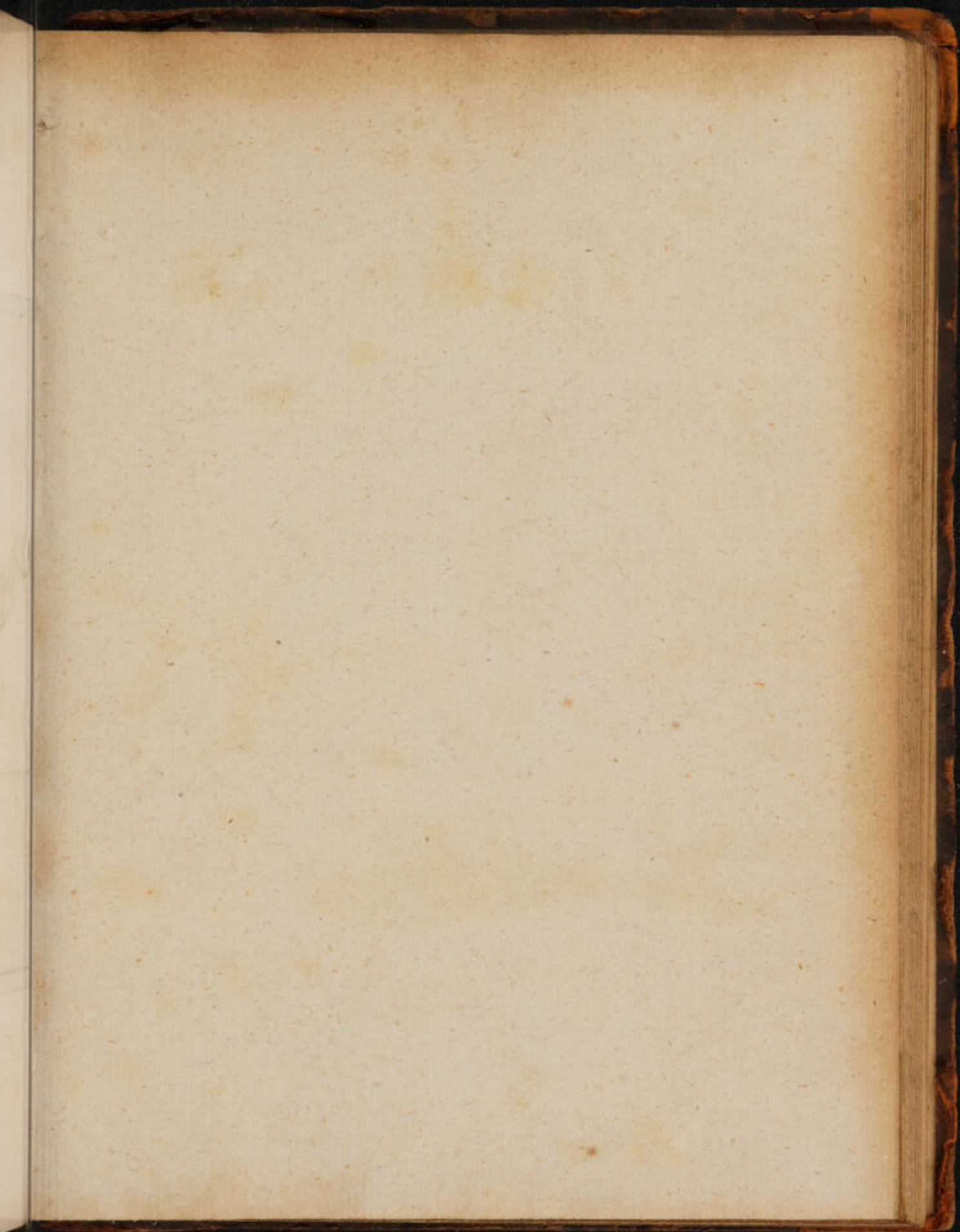

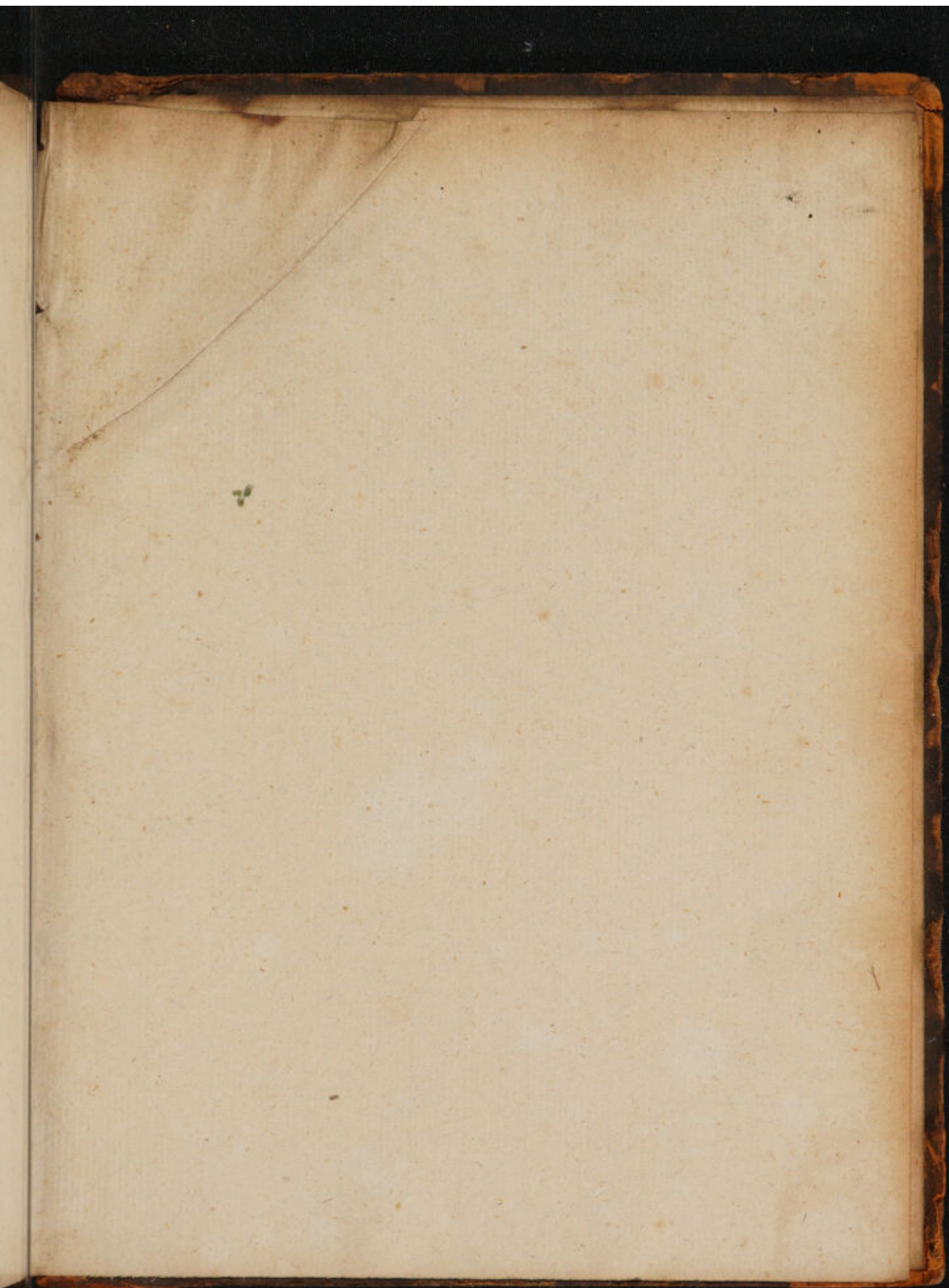
apud Io: Petrum Bellorium

CLYDEMIC. CO. 1851

24/1/12

24/1/12

